

Institutt for samfunnsforskning
Rapport 2017:05

Stortingskandidater

Rapport fra

Stortingskandidatundersøkelsen 2013

Stine Hesstvedt og Rune Karlsen

© Institutt for samfunnsforskning 2017
Rapport 2017:05

Institutt for samfunnsforskning

Munthes gate 31
PO Box 3233 Elisenberg
NO-0208 Oslo, Norway

ISBN (online): 978-82-7763-563-7

ISSN (online): 1891-4314

www.samfunnsforskning.no

Innhold

Sammendrag	5
English summary	6
1 Innledning	7
Representasjon og rekrutteringsprosess	8
2 Stortingskandidatenes bakgrunn	14
Sosial bakgrunn	14
Politisk erfaring og profesjonalisering	21
Oppsummering	26
3 Kandidatenes valgkamp	28
Valgkampfokus og forholdet til partiene	28
Valgkamppraksiser og teknikker	30
Kandidatenes kommunikasjonskanaler	32
Oppsummering	35
4 Representasjon og politisk avstand	36
Rolleoppfatning: Fokus og stil	36
Meningsrepresentasjon og politisk avstand	40
Oppfatninger om politisk avstand	46
Oppsummering	49
Andre studier	50
Litteratur	51
Appendiks	54

Forord

Den første valgundersøkelsen ble gjennomført i 1957, og siden 1964 er det gjennomført en velgerundersøkelse ved hvert eneste stortingsvalg. Fra 1995 er det også gjennomført systematiske velgerundersøkelser av lokalvalg. Dette har bidratt til inngående kunnskap om norske velgere og deres tilknytning til det politiske systemet. Selv om det er gjennomført flere undersøkelser av norske politiske eliter, først og fremst stortingsrepresentanter, har dette vært enkeltstående undersøkelser med avgrensede problemstillinger og ikke systematisk datainnsamling over tid. I 2009 ble det i forbindelse med stortingsvalget gjennomført en første undersøkelse av alle kandidater som stilte til valg for et av partiene som ble representert på Stortinget. Undersøkelsen ble gjennomført av Hanne Marthe Narud og Rune Karlsen ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. I 2013 ble den andre stortingskandidatundersøkelsen gjentatt av Rune Karlsen, denne gangen ved Institutt for samfunnsforskning. Begge undersøkelsene er del av det internasjonale samarbeidet Comparative Candidate Survey. Mange av spørsmålene er derfor identiske med undersøkelser gjennomført i en rekke andre demokratier, og bidrar til å sette Norge inn en komparativ kontekst. Vi håper at 2009- og 2013-undersøkelsene vil være de to første i en lang rekke systematiske undersøkelser av norske politiske eliter, som en del av den regulære datainnhenting i forbindelse med stortingsvalg i Norge. Over tid vil dette bidra med uvurderlig kunnskap om utviklingen av det norske demokratiet, som valgundersøkelsene allerede har gjort. Som denne rapporten viser, bidrar Stortingskandidatundersøkelsene allerede med mye kunnskap om norske politiske eliter som vi bare kunne gjette oss til før 2009.

Vi ønsker å takke Hanne Marthe Narud, Bernard Enjolras, deltakerne på politikkseminaret ved ISF, og Jo Saglie for bidrag til undersøkelsen og kommentarer til et tidlig utkast av rapporten, samt Hilde Kullerud for forskningsassistanse i forbindelse med datainnsamlingen i 2013.

Stine Hesstvedt og Rune Karlsen

Sammendrag

Forfatter	Stine Hesstvedt og Rune Karlsen
Tittel	Stortingskandidater Stortingskandidatundersøkelsen 2013
Sammendrag	<p>Denne rapporten gir en beskrivelse av kandidater som stiller til norske stortingsvalg med utgangspunkt i stortingskandidatundersøkelsen 2013. Rapporten beskriver kandidatene langs fire hovedakser: bakgrunn, valgkamp, representasjon, og politisk avstand. Hvem er stortingskandidatene? Hvordan driver de valgkamp? Hvem eller hva mener de selv de skal representere? Hvilke partier mener de står nærmest deres eget parti? Resultatene viser at norske stortingskandidater litt oftere er menn enn kvinner, er 45 år i gjennomsnitt, og har høy utdanning og mye partipolitisk erfaring. I valgkampen er fokuset på partiet. Sosiale medier har blitt en viktig kommunikasjonskanal for kandidatene, men lokalaviser er viktigst. Norske stortingskandidater mener at en stortingsrepresentant først og fremst bør representere partiet, men kandidatene har et sammensatt representasjonsfokus, og velgere i valgkretsen er også et viktig fokus. I tillegg er det godt samsvar mellom de ulike partienes kandidater og velgere på sentrale politikkområder.</p>
Emneord	Stortingskandidater, politiske partier, valg, valgkamp, representasjon

English summary

Author	Stine Hesstvedt og Rune Karlsen
Title	Stortingskandidater Stortingskandidatundersøkelsen 2013
Summary	<p>This report provides a description of candidates who ran for election at the 2013 Norwegian parliamentary elections based on the 2013 candidate survey. The report describes the candidates along four main lines: background, campaigning, representation, and party political distance. Who are the parliamentary candidates? How do they campaign? Who or what do they think they should represent? Which parties are, in their opinion, closest to their own party? The results show that Norwegian parliamentary candidates are a little more likely to be men than women, they are 45 years old on average, have high education, and much party political experience. In the election campaign the focus is on the party. Social media has become an essential communication channel for the candidates, but local newspapers are most important. Norwegian candidates believe that a parliamentary representative should primarily represent the party, but the candidates have a multiple representation focus, and voters in the constituency are also important for them. In addition, congruence between the parties' candidates and voters in key policy areas must be considered high.</p>
Index terms	Parliamentary candidates, political parties, elections, campaigns, representation

1 Innledning

I Norge er det en lang tradisjon for forskning på valg, velgere og politisk representasjon. Velgernes atferd ved stortingsvalg har vært gjenstand for systematisk analyse siden stortingsvalget i 1957, og vi vet derfor mye om hvem velgerne er og ikke er, hvilke saker de er opptatt av, hvilke verdier de legger til grunn for sine politiske valg og hvilke skillelinjer som strukturerer det norske politiske landskapet (se f.eks. Valen og Katz 1964; Valen 1981; Aardal 2007; Aardal og Bergh 2015). Stortingsrepresentantene, og hvordan disse speiler velgerne og deres meninger, er også utførlig utforsket i mer enn et halvt århundre (Valen 1966; Eliassen and Pedersen 1978; Heidar 1997; Esaiasson and Heidar 2000, Allern, Karlsen og Narud 2014a, 2014b; Allern, Heidar og Karlsen 2015).

Stortingskandidatene, det vil si alle dem som stiller til valg til Stortinget, vet vi derimot mindre om. Den første undersøkelsen av kandidater ble gjennomført i forbindelse med valget i 1957 og dreide seg om kandidatene fra Stavangerområdet. Henry Valen konkluderte den gang med at den gjennomsnittlige stortingskandidaten var en mann mellom førti og sekstifire år, med klart høyere sosial status enn gjennomsnittsvelgeren, og som gjerne tilhørte den lokale eliten (Valen og Katz 1964). Ikke rent lite har skjedd siden 1950-tallet, og det er dermed på høy tid at de som stiller til valg igjen blir satt under lupen. Hvem er de? Hvordan driver de valgkamp? Hvem eller hva ønsker de å representere? Hvilke partier mener de står nærmest deres eget parti? Dette er noen av mange spørsmål som besvares i denne rapporten, hvor vi gjengir hovedresultatene fra stortingskandidatundersøkelsen 2013. Rapporten er først og fremst av beskrivende art, og kartlegger kandidatene med utgangspunkt i fire områder: sosial og politisk bakgrunn, valgkamp, representasjon, og politisk avstand.

Undersøkelsen som ligger til grunn for rapporten, er en spørreundersøkelse blant alle som stilte til valg for partiene Rødt (R), Sosialistisk Venstreparti (SV), Arbeiderpartiet (Ap), Senterpartiet (Sp), Kristelig Folkeparti (KrF), Venstre (V), Høyre (H), Fremskrittspartiet (FrP) og Miljøpartiet de Grønne (MdG) i 2013. Vi designet og distribuerte spørreundersøkelsen ved hjelp av Questbacks survey-verktøy, og den gikk i felt november 2013. Utvalget var på til sammen 2455 kandidater, og vi fikk svar fra 932, noe som gir en svarprosent på 38 prosent. Svarprosenten er rimelig jevn på tvers av partiene, men varierer likevel fra 45 prosent i SV, Ap og MdG til 24 prosent i FrP.

Rapporten har følgende oppbygning. I kapittel to undersøker vi kandidatenes bakgrunn, både sosioøkonomisk, partipolitisk, og politisk. Hvem er stortingskandidatene? Speiler de befolkningen, og er det systematiske forskjeller mellom dem som står høyt og lavt på listene? I kapittel tre studerer vi kandidatenes valgkamp. Hvilken vekt legger de på å profilere seg selv i valgkampen, og hvilken rolle har partiene? Hvilke medier er viktige? I kapittel fire studerer vi stortingskandidatene i et representasjonsperspektiv. Hvem er det stortingskandidatene mener en stortingsrepresentant først og fremst skal representere? Hvordan bør en representant stemme om hun eller han er uenig med sine velgere eller sitt parti? Hvor godt speiler kandidatenes holdninger velgernes holdninger? I kapittel fire studerer vi også politisk avstand og spør hvilke partier som ligger nærmest kandidatenes eget parti.

Før vi presenterer resultatene, vil vi i dette kapittelet skissere noen overordnede teoretiske perspektiver på politisk representasjon og kandidatrekuttering som et bakteppe for de resterende kapitlene. Helt sentralt i denne i prosessen står partiene, som har stor innflytelse på politisk representasjon i Norge.

Representasjon og rekrutteringsprosess

En kandidat som står på valg i Norge, kan ha mange og varierte grunner til å ville å ønske seg inn i politikken; det kan dreie seg om engasjement for lokale eller nasjonale saker, ideologiske og partipolitiske overbevisninger eller ønsker om å gi en stemme til befolkningen i valgkretsen sin. Kandidater kan oppleve at de har et såkalt «fritt mandat» til å handle i tråd med sitt beste skjønn når beslutninger skal tas (en «trustee» eller «forvalter»), eller de kan være «bundet» av standpunkter, interesser og krav som kommer til uttrykk blant velgerne (en «delegat»). Slike avveininger dreier seg om noe grunnleggende ved kandidatens mandat, nemlig hvem han eller hun representerer som folkevalgt, og hvordan representasjonen skal utøves.

Oppfatningen av representasjonsmandatet kan oppsummeres i to spørsmål: Hvem skal representeres? Og hvordan skal representasjonen foregå? I faglitteraturen kalles dette representantens «fokus» (hvem?) og «stil» (hvordan?) (Eulau mfl. 1959). Representasjonsfokus retter oppmerksomheten mot de interesser de valgte representantene skal ivareta: Ser han eller hun seg som talsmann for valgkretsen eller befolkningen forøvrig, for partiets interesser eller særskilte grupper i samfunnet? Representasjonsstil dreier seg på den andre siden om hvordan dette gjøres. Tar representanten instruks fra valgkretsen eller partiet, eller tar hun eller han avgjørelser på selvstendig grunnlag?

I de fleste europeiske land anser de fleste folkevalgte seg som *partidelegater* (Thomassen 1994), som vil si at representantene opplever partiprogrammet som retningsgivende. Tidligere studier viser at også at dette gjelder for norske representanter; de representerer partiet både i valgkamp og i daglig politisk virke (Karlsen og Narud, 2013; Karlsen og Skogerbø 2015).

Politisk rekruttering kan beskrives som en prosess der stadig flere kandidater siles ut gjennom ulike stadier, og det er vanlig å skille mellom tre nivåer, som alle påvirker hvem som ender opp som valgte representanter: trekk ved parti- og valgsystemet (på makronivå), regler og prosedyrer for nominasjonsprosessene (mesonivå), og egenskaper ved kandidatene selv (mikronivå) (se Norris og Lovenduski 1993; Norris og Lovenduski 1995; Hellevik og Skard 1985: 16-18). På det sistnevnte nivået vil både partienes etterspørsel – altså hva de anser som relevante egenskaper ved kandidatene, og tilbudet av kandidater – hvem som i praksis ønsker å stå på valg, være avgjørende. Som vi skal se, har de norske partiene rimelig god kontroll over samtlige av disse tre.

Valg- og partisystemet

I statsvitenskapelig litteratur beskrives valg gjerne som en konkurranse mellom politiske partier (Grofman og Lijphart 1986; Farrell 1997). Denne konkurransen medieres grunnleggende sett av valgsystemene. Det er vanlig å skille mellom to grove kategorier av valgsystemer: flertallsvalg og forholdstallsvalg. USA og Storbritannia er eksempler på systemer med flertallsvalg – ofte kalt first-past-the-post-system. Her er det bare ett mandat i en krets, og det kreves simpelt eller absolutt flertall av stemmene for å vinne dette mandatet. Ordningen er preget av et relativt lavt samsvar mellom stemmegivning og fordelingen av mandater i parlamentet, men også en maksimering av nærheten mellom den folkevalgte og velgerne i valgkretsen. Kandidatene nomineres med tanke på at han eller hun må appellere til et flertall (eller en majoritet av velgerne) i valgkretsen, og resultatet er gjerne en mindre bred sammensetning av kandidater fra ulike sosiale lag, etniske grupper eller kjønn.

Forholdstallsvalg har, i motsetning til flertallsvalg, som formål å sikre proporsjonal representasjon, altså et større samsvar mellom partienes oppslutning i stemmer og andelen mandater de får. I slike systemer har en krets flere mandater, og disse fordeles etter partienes andel av stemmene. Hvor godt samsvaret mellom andelen stemmer og mandater blir, avhenger derfor av størrelsen på kretsen (antallet mandater som skal fordeles).

En proposjonal ordning garanterer færre «bortkastede» stemmer enn flertallsvalg i enmannskretser, og sikrer at et større spenn av partier, minoritetsinteresser og politiske motsetninger har mulighet til å bli representert på nasjonalt nivå. Ordningen gir med andre ord partiene insentiver til å presentere en bredt sammensatt liste, fordi det kan tenkes å appellere til flere velgere (Norris 2004).

Valgordningen i Norge bygger på et proporsjonalt system. Valgkretsene følger fylkesinndelingen, og størrelsen varierer fra 4 i Aust-Agder til 19 i Oslo. En modifisert Sainte-Lagües-formel brukes for utregning av mandater.¹ I Norge er alle med stemmerett, som ikke er utelukket eller fritatt ved lov,² valgbare og forpliktet til å ta imot et valg rent juridisk. Valgloven bestemmer videre hvordan mandatene skal fordeles på de ulike fylkene, men inneholder ingen bestemmelser for særskilt representasjon av ulike sosiale eller etniske grupper. Dermed er ingen parlaments seter reservert for eksempelvis kvinner eller andre grupper definert av etnisitet, språk, religion eller sosial tilhørighet.

Likevel har Norge et komparativt sett bredt sammensatt parlament; med en kvinneandel på i underkant av 40 prosent ligger vi i verdenstoppen når det gjelder kvinne-representasjon. Videre regnes vi både i nordisk (Heidar og Rasch 2017) og i vest-europeisk (Lijphart 2012: 150) sammenheng for å være blant de minst proporsjonale systemene. Dette skyldes i hovedsak at geografisk representasjon tillegges særskilt vekt; de nordlige fylkene er bedre representert enn sentrale strøk hvis man legger befolkningstall til grunn.³ Videre favoriserer valgordningen også de større partiene, og det er særlig Arbeiderpartiet som har hatt fordel av dette. Endringen av valgordningen i 2002, og spesielt økningen av utjevningsmandater fra 8 til 19, har derimot redusert overrepresentasjonen av utkantstrøkene og forbedret partiproporsjonaliteten (Narud og Valen 2007: 63).

Systemer med forholdstallsvalg varierer imidlertid med hensyn til om det legges til rette for at velgerne kan gi personstemme til enkeltkandidater (Katz 1986; Grofman 2005). Er partilistene lukket, kan velgerne bare stemme på listen som sådan, og kandidatene velges i den rekkefølgen som partiet har nominert dem. I åpne systemer stemmer velgerne på individuelle kandidater. Om det praktiseres åpne lister, som i Finland, fordeles mandatene på partiene utelukkende på grunnlag av kandidatenes personstemmer (Karvonen 1999). Delvis åpne lister gir velgerne mulighet til å uttrykke preferanser for individuelle kandidater.

- 1 Modifisert Sainte-Lagües-metode starter med deletallet 1,4 og fortsetter med tallrekken 3, 5, 7 osv. Den originale Sainte-Lagües begynner med 1 som deletall, og regnes for å være mer proporsjonal enn den modifiserte.
- 2 Utelukket fra valg til Stortinget er ansatte i departementene (med unntak av statsråder, statssekretærer og politiske rådgivere), og dommere i Høyesterett, ansatte i diplomatiet eller konsulatvesen.
- 3 Gjennom den såkalte arealfaktoren, som innebærer at det totale antallet stortingskandidater fordeles på valgkretsene basert på en arealfaktor 1:8 for hver kvm² og en befolkningsfaktor på 1.

I denne sammenheng er Norge spesiell i nordisk kontekst.⁴ I motsetning til ved norske kommunevalg, åpner ikke valgloven for en reell personstemmegivning ved stortingsvalg (se Bergh m.fl. 2014). Stortinget har diskutert å innføre reelt personvalg ved to anledninger siden 2000, men ordningen ble begge ganger nedstemt.

Om en valgordning åpner for personstemmegiving, vil dette kunne ha konsekvenser for kandidatens representasjonsfokus og -stil, altså hvem kandidaten opplever å representere, og hvordan vedkommende utøver denne representasjonen (se Karlsen og Narud 2013). Valgsystemet kan også ha konsekvenser for kandidatenes valgkampstil. I valgkamplitteraturen er det trukket et hovedskille mellom den amerikanske kandidatbaserte og den vesteuropeiske partisentrette valgkampstilen (Plasser og Plasser 2002). Den amerikanske valgkampen er i stor grad kandidatbasert. Det betyr at kandidatene bygger sin egen valgkamporganisasjon og besetter den gjennom å ansette alt fra valgkampleder og andre typer politiske konsulenter til ulike typer frivillige. Den vesteuropeiske stilen er til sammenligning partisentret. Dette betyr at det er partiene mer enn de enkelte kandidatene som stiller til valg. Partiorganisasjonen er valgkamporganisasjonen, og kandidatene er en lojal del av denne. I Norge er det først og fremst partiene som stiller til valg (se f.eks Aardal m.fl. 2004; Karlsen og Skogerbø 2015).

Kandidatutvelgelse

Selv om det er velgerne som stemmer på valgdagen, er det i Norge partiene som i stor grad avgjør hvilke representanter de kan velge. I litteraturen pekes det på at nominasjonsprosesser varierer med hensyn til graden av sentralisering og graden av åpenhet (se f.eks. Hazan og Rahat 2010; Bille 2001; Narud 2008). Gradene av *sentralisering* handler om den nasjonale partiledelsens innflytelse på nominasjonene. Gradene av *åpenhet* har å gjøre med hvem som kan delta i nominasjonsprosessene. I helt lukkede systemer kan bare et fåtall av partimedlemmene delta som delegater, mens åpne systemer tillater at enhver velger kan være med på nominasjonene – selv uten å være medlem. Det siste forekommer sjeldent i Europa, med unntak av enkelte partier på Island (Kristjánsson 2002).

I denne sammenheng omtales det norske systemet gjerne som et lukket og eksklusivt system (Narud 2008), en tendens som har vært svært stabil over tid (Valen 1988; Valen, Narud og Skare 2002).⁵ Prosedyren er desentralisert; beslutninger treffes på fylkesnivå. Fylkespartiet oppnevner en nominasjons-

⁴ Se Bergh m.fl. 2014.

⁵ Partienes prosedyrer var tidligere regulert i en egen nominasjonslov, som ble vedtatt da forholdstallsvalg ble innført i 1920, men opphevet i 2002 etter forslag fra Valglovutvalget (NOU 2001:3). Også etter at loven ble opphevet, blir dens regler i hovedsak fulgt av partiene (se Bergh m.fl. 2014).

komité, som ber lokallagene om å foreslå kandidater. Komiteen setter så sammen et listeforslag, som sendes på høring til lokallagene før et revidert forslag foreligger. Deretter treffes de endelige beslutningene på fylkespartiets nominasjonsmøte, som består av delegater valgt av lokallagene. Prosessen er derfor lukket, ettersom deltakelsen på slike nominasjonsmøter er begrenset til partimedlemmer. Likevel har nominasjonskomiteene ubestridelig stor makt vis-a-vis medlemmene. Tallet på partimedlemmer har sunket i Norge, som i andre vesteuropiske land (van Biezen, Mair og Poguntke 2012), og det er også et mindretall av partimedlemmene som deltar i kandidatutvelgelsen. Ifølge Valen m.fl. (2002: 211) var bare to prosent av elektoratet aktive i stortingsnominasjonene i 1997.

Noen avvik finnes derimot også i det norske systemet. I de senere årene er det i flere partier blitt mer vanlig med innslag av direkte demokrati gjennom uravstemninger blant partimedlemmene. Disse avstemningene er vanligvis rådgivende, og holdes tidlig i prosessen slik at nominasjonsmøtet tar den endelige beslutningen. Et unntak er for eksempel SVs fylkeslag i Oslo, som gir medlemmene den endelige muligheten til å avgjøre sammensetningen av lista. På samme måte er også FrP et unntak fra desentraliseringstendensen, ved at partiet i større grad enn andre har tradisjon for at partiledelsen blander seg inn i nominasjonskomiteens arbeid (Narud og Valen 2007: 77).

Tilbud og etterspørsel av kandidater

Partienes nominasjonskomiteer har dermed stor innflytelse på hvem som havner på stortingslista. Men hvem kan i utgangspunktet tenke seg å stille? Og hvem er det partiene etterspør?

I praksis vil de potensielle kandidatene være å finne i partiets medlemsmasse, og medlemmene definerer dermed ofte *tilbudssiden*. Blant disse er det bare noen som vil være «aspiranter» som kan tenke seg å stille til valg. Slike begrensninger kan være knyttet til de potensielle kandidatenes *motivasjon* til å stille, som kan spenne bredt: fra interesse for ulike politiske saker til ønsker om å gjøre politisk karriere. Berglund (2005) finner for eksempel at mens kvinner ofte går inn i lokalpolitikk på bakgrunn av en bestemt sak innenfor velferdsområdet og med et ønske om å gjøre en innsats for en bestemt gruppe, er mannlige politikeres motivasjon i større grad styrt av generell interesse for politikk og karriere. Videre vil også *ressurser* være avgjørende for hvilken mulighet man har til å stille. I britisk sammenheng finner Norris og Levenduski (1993) at det nettopp er dette som virker begrensende på hvem som nomineres: Alder, klasse og utdanning pekes på som det viktigste for om kandidater ønsket å stille. Høy

utdanning virker også i norsk sammenheng å være et gjennomgående trekk ved de norske representantene. Historisk sett var utdanningsnivået i det norske storting lavt sammenliknet med andre parlamenter, men andelen med høyere utdanning i Stortinget økte markant i årene etter krigen og frem til 2000-tallet. Storingsrepresentantene er i dag betydelig høyere utdannet enn befolkningen for øvrig. Videre har også fagbakgrunnen endret seg med årene. Grovt sett har kandidater og representanter med pedagogisk og juridisk utdanningsbakgrunn gått fra å være de største gruppene, til å være langt svakere representert i dag. Andelen med samfunnsøkonomisk/sosialøkonomisk bakgrunn har også vært fallende (Allern, Karlsen og Narud 2014a).

Når det gjelder spørsmålet om hvem partienes fylkeslag *etterspør*, konkluderer Hanne Marte Narud og Henry Valen med at kravene som de norske partiene stiller til kandidatene «har vært forbausende stabile over tid» (2007: 77). Politisk og profesjonell kompetanse er ansett for å være det viktigste. For i det hele tatt å skulle vurderes, vektlegger partiene politisk erfaring, gjerne fra den lokale partipolitikken. Lokal erfaring vil gjerne innebære at man har hatt forskjellige politiske posisjoner på lokalt- eller fylkesnivå, og i tillegg vil det å være aktiv i lokale organisasjoner, i mediedebatt eller aksjonskomiteer telle positivt (Heidar og Karlsen 2017: 8). En nyere tendens er også at stadig flere representanter har vært betalte heltidspolitikere eller ansatt i stillinger i ulike deler av partiapparatet rett før de blir valgt til Stortinget. Av denne grunn snakkes det gjerne om «profesjonalisering» av politikken; flere og flere politikere har sin yrkesbakgrunn fra ulike deler av partilivet. Videre er personlige egenskaper som politisk dyktighet viktig for nominasjonskomiteene på tvers av partiene, og med «den medialiserte politikken» i økende grad også kommunikasjonsevner i det offentlige rom (Allern, Karlsen og Narud 2014a).

Politisk erfaring og profesjonalitet er gjerne absolutte krav, men det er også variasjoner mellom partiene med hensyn til hva slags type egenskaper som etterspørres. De siste tiårene har kravet om kjønnsbalanse blitt fremtredende, og det er vanlig at partiene forsøker å balansere annenhver mann og kvinne på listene. Likevel er det bare sentrums- og venstrepartiene som opererer med formelle kvinnekvoter i en eller annen forstand. Det finnes også andre forskjeller mellom partienes nominasjonsreglement, men generelt er det få formelle krav som stilles til listesammensetningen. Hva som vektlegges, vil variere: Bakgrunn fra fagbevegelsen kan telle positivt i Arbeiderpartiet, mens erfaring fra kristelige organisasjoner kan spille en rolle i Kristelig folkeparti.

Det er dermed ingen tvil om at vi kan forvente å finne forskjeller mellom kandidater fra ulike partier i 2013. I neste kapittel skal vi se nærmere på nettopp dette.

2 Stortingskandidatenes bakgrunn

Hvem er stortingskandidatene? Bildet av den «gjennomsnittlige stortingskandidaten», skissert av Henry Valen på 50-tallet, har nødvendigvis endret seg. Som nevnt er kvinneandelen i politikken langt høyere, utdanningsnivået til stortingsrepresentantene har økt, og det er en tendens til såkalt profesjonalisering; kandidater rekrutteres fra betalte folkevalgte organ og betalte stillinger i partiene.

I dette kapitlet skal vi studere kandidatenes sosiale og politiske bakgrunn.

Vi undersøker også partiforskjeller, samt forskjeller basert på listeplassering.

Vi gjør noen sammenligninger med befolkningen for øvrig, men for en omfattende kartlegging av dette henvises leseren til Allern, Karlsen og Narud 2014b.

Der hvor ikke annet er bemerket, er prosentandelene vi omtaler i teksten, signifikant forskjellige fra hverandre.

Sosial bakgrunn

I tabell 2.1 er ulike sosiale bakgrunnsvariabler listet opp for hvert parti og for topp 3-kandidater, kandidatene på listeplasser 4-7 og fra 10 og oppover. Her studerer vi kjønn (prosentandel kvinner), alder (gjennomsnitt), bosted (prosentandelen som oppgir å bo i spredtbygdge strøk) og utdanning (prosentandel med lav, middels og høy).

Kvinneandelen i norsk politikk har vært stabil og i underkant av 40 prosent i mange stortingsperioder, og i tabell 2.1 finner vi samme tendens til (en litt skjev) kjønnsbalanse; 45 prosent av kandidatene er kvinner. Kvinneandelen varierer imidlertid i et kjent mønster mellom partiene; mens en tredjedel av FrPs kandidater er kvinner, er halvparten kvinner på listene til KrF, Ap, Sp og SV.

Når vi bryter tallene ned på kandidater på listeplasseringer, ser det umiddelbart ikke ut som det er noen forskjeller på hvor menn og kvinner plasseres. Vi vet derimot at mange partier i flere fylker i praksis bare har en reell mulighet til å få førstekandidaten innvalgt. Ser vi derfor på kjønnsfordelingen innenfor topp 3-kandidatene (se tabell A1 i appendiks), danner det seg et tydelig mønster; menn nomineres i større grad på første plass. 63 prosent av kandidatene som er på første plass på listene, er menn, mens kvinnene i større grad havner som nummer to på lista; her er 56 prosent kvinner.

Tabell 2.1 Kandidatenes kjønn, alder og type bosted. Prosent

		Kvinne	Alder (snitt)	Spredtbygd strøk ¹	N
Partier	Rødt	41	45	28	80
	SV	47	44	33	130
	Ap	49	44	29	126
	SP	48	45	63	86
	KrF	51	47	38	104
	V	44	44	32	116
	H	45	47	30	98
	FrP	30	45	30	64
	MdG	45	43	30	113
Listeplass	Topp 3	44	42	29	202
	4-9	48	44	37	354
	10+	47	47	35	311
	Total %	45	45	34	
	N partier	905	905	205	932
	N kandidater	871	874	873	882

¹ Spredtbygd område vs. liten eller middels stor by og forstad til eller stor by.

Kolonne to og tre viser kandidatenes gjennomsnittsalder og bosted. Kandidatene i utvalget er i gjennomsnitt 45 år, og her er det ikke store forskjeller mellom hverken partier eller kandidater på ulike listeplasseringer. Når det gjelder geografiske skiller, skiller ikke overraskende senterpartikandidatene seg ut; et stort flertall – 63 prosent – er bosatt utenfor byer.

Nesten alle kandidatene er bosatt i fylket der de stiller til valg (se tabell 2.2). Her er det små partiforskjeller, og gjennomsnittlig botid er 29 år. Lokal forankring er dermed tydelig på tvers av partiene. Det er ikke noen særlig forskjell mellom topp tre-kandidater og andre, men 15 prosent av kandidatene som er plassert på første plass, er ikke bosatt i hjemfylket – en forskjell som er signifikant forskjellig fra gjennomsnittet i utvalget.

Tabell 2.2 Hvorvidt og antall år bosatt i valgkrets

	Bosatt i valgkrets, % som oppgir «ja»	Antall år bodd i valgkrets,- gjennomsnitt	N
Rødt	94	25	74
SV	94	28	117
Ap	92	32	108
SP	93	35	78
KrF	93	27	95
V	95	27	109
Høyre	94	34	88
FrP	97	31	59
MdG	88	21	95
Topp 3	89	27	197
4-7	93	28	356
10 +	96	28	310
Total	93	29	823

Kandidatene er også høyt utdannet, i tråd med utviklingen vi har sett blant stortingspolitikere (Allern, Karlsen og Narud 2014a). I tabell 2.3 er kandidatene inndelt etter høy utdanning (utdannelse fra universitet eller høyskole), middels utdanning (videregående skole eller yrkesfag) og lav utdanning (gjennomført grunnskole).

Nesten 80 prosent har høyskole- eller universitetsutdanning, mens 5 prosent oppgir å bare ha gjennomført grunnskole. Her er det ingen forskjell mellom kandidater etter listeplassering. Det er derimot noe variasjon mellom partiene; mens 65 prosent av kandidatene til Rødt har høyere utdanning, er det tilsvarende tallet for Venstre på hele 88 prosent. Etter Venstre følger Miljøpartiet, KrF og SV, der 83 prosent av kandidatene har høyere utdanning. Nivået i alle partiene skiller seg klart fra befolkningen forøvrig; andelen av den norske befolkningen som hadde høy utdanning i 2013 var på 33 prosent, mens de tilsvarende tallene for fullført videregående og grunnskole var på hhv. 39 prosent og 28 prosent (SSB 2014).

Tabell 2.3. Kandidatenes utdanningsnivå. Prosent

	Utdanning*			N
	Lav	Middels	Høy	
Rødt	10	25	65	80
SV	5	12	83	130
Ap	8	15	77	126
SP	2	27	70	86
KrF	5	12	83	104
V	3	10	88	116
H	5	16	79	98
FrP	9	22	69	64
MdG	3	14	83	113
Topp 3	5	17	79	202
4-9	6	17	77	354
10+	5	13	82	311
Total %	5	16	79	
N partier	48	143	708	932
N kandidater	44	135	688	882

* Utdanning inndelt på følgende måte: Lav = Grunnskole og videregående avsluttet etter 1 år. Middels = Fullført videregående og/eller påbygg til videregående (teknisk fagskole m.m.), Høy = Universitet/høgskole, 4 år eller mindre med eksamen (lærer, sykepleie, m.m.) og mer enn 4 år med eksamen (bachelor, master m.m.)

Kategorien «Høy utdanning» i tabell 2.3 inneholder både kandidater som hadde mindre enn fire år med utdanning på høyskole eller universitet (som blant annet innebærer lærer- eller sykepleieutdannelse), og dem som har fire år eller mer (dvs. f.eks. bachelor- og mastergrad). I tabell 2.4 skiller vi disse kategoriene fra hverandre, brutt ned på parti.

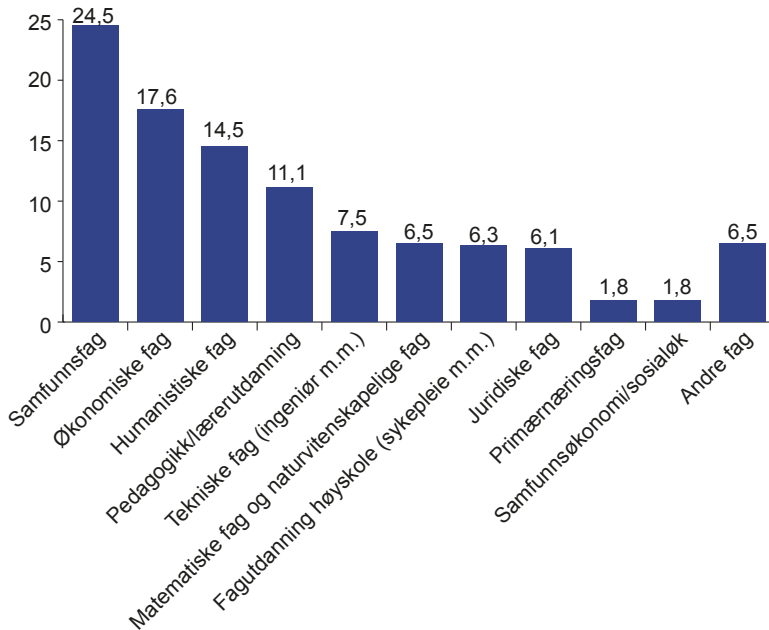
Tabell 2.4 Kandidatenes utdanningslengde etter parti. Prosent

	Universitet/høyskole	
	Kort: Mindre enn 4 år	Lang: Mer enn 4 år
Rødt	34	31
SV	43	40
Ap	47	31
SP	38	32
KrF	39	44
V	33	55
Høyre	44	35
FrP	44	25
MdG	45	38
Total pst (av N=917)	41	38
N	374	345

Her ser vi at et gjennomsnitt på 41 prosent og 38 prosent har henholdsvis kort og lang høyere utdanning. Også her er Venstre i utdanningstoppen: 55 prosent av Venstrekandidatene har gått minst fire år på universitet eller høyskole. Deretter følger KrF (44 prosent) og SV (40), mens FrP har færrest med lang høyere utdanning (25). Til sammenlikning har 7 prosent av den norske befolkningen lang høyere utdanning, og 26 prosent har kortere høyere utdanning (SSB 2014). Det er dermed liten tvil om at utdanningsnivået til de norske kandidatene ligger høyere enn de tilsvarende tallene hos befolkningen for øvrig, og at dette gjelder for samtlige partier.

Hva har kandidatene tatt utdanning i? I materialet vårt kan vi videre identifisere hva slags type fagfelt kandidatene har utdannet seg innenfor. Kandidatene har fått et åpent spørsmål om hva slags fagspesialisering de tok som en del av studiene. Svarene er kodet i kategoriene som vises i figur 2.1.⁶

6 N = 495. Spørsmål: «Hvilken fagspesialisering tok du som del av din universitetsutdanning?»
Merk at figuren mangler informasjon om omkring en tredjedel av kandidatene med universitets- eller høyskoleutdanning, som ikke svarte på spørsmålet om fagspesialisering.

Figur 2.1 Fagspesialisering

Samfunnsfaglig utdanning dominerer blant norske stortingskandidater.⁷ Derneft følger «andre økonomiske fag», som inkluderer økonomi- og administrasjonsfag, ledelsesfag, siviløkonomi og markedsføring – samfunnsøkonomi utelatt. Andelen med humanistisk bakgrunn (språk, historie, journalistikk, litteratur, m.m.) er heller ikke ubetydelig. Som nevnt i kapittel 1, har andelen stortingsrepresentanter med bakgrunn i juss, pedagogikk og sosial-/samfunnsøkonomi falt over tid. Dette går også klart frem av figur 2.1. Vi ser at juristene og samfunnsøkonomene er i liten grad tilstede på stortingslistene; bare 6,1 og 1,8 prosent av kandidatene er hhv. jurister eller samfunnsøkonomer.

De fire utdanningsbakgrunnene som er hyppigst å finne på norske stortingslister, er dermed samfunnsfag, økonomiske fag, humanistiske fag og pedagogikk. Kandidater med disse utdannelsene er i tabell 2.5 fremstilt per parti og for de ulike listeplasseringene. Her er det først og fremst nødvendig å påpeke at tallene er små. Likevel indikeres noen tendenser med utgangspunkt i de fire største fagspesialiseringene.

⁷ Økonomi er ikke inkludert i denne gruppen.

Tabell 2.5 Kandidatenes fagbakgrunn etter parti. Prosent

	Rødt	SV	Ap	SP	KrF	V	Høyre	FrP	MdG
Samfunnsfag	27	21	34	17	9	24	7	13	25
Økonomiske fag (og sosialøkonomi)	11	15	21	17	26	13	33	50	7
Humanistiske fag	19	26	4	10	16	14	9	6	25
Pedagogikk/lærer-utdanning	16	12	11	5	9	11	13	6	9
N	37	73	73	41	58	71	46	32	57

Tabellen viser at Arbeiderpartiet, Rødt, Venstre og MdG utmerker seg mest med høye innslag av samfunnsvitere blant sine kandidater. Høyre har et klart mindretall av kandidater med samfunnsvitenskapelig fagbakgrunn, og KrF og FrP ligger også i det nedre sjiktet. På den andre siden har halvparten av FrPs kandidater utdanning med spesialisering innen økonomi, mens tilsvarende andel for Høyre og KrF er hhv. en tredjedel og en fjerdedel. For SVs del ser vi at partiet har den høyeste andelen av humanister. Det er også verdt å merke seg at spredningen – både når man tar utgangspunkt i kandidatene som helhet, og kandidatene i hvert parti – er relativt stor. Det er med andre ord ikke en utpreget tendens til at én utdanningsgruppe dominerer, dersom man ser bort ifra de relativt betydelige innslagene av samfunnsvitere hos Arbeiderpartikandidatene og økonomer hos FrP og Høyre.

Til slutt presenterer vi kandidatenes yrkessituasjon i tabell 2.6. Kategorien «alle» viser andelen for de ulike yrkeskategoriene i hele utvalget totalt.

Tabell 2.6 Kandidatenes arbeidssituasjon. Prosent

Yrke	R	SV	Ap	Sp	KrF	V	H	FrP	MdG	Alle	N
Selvstendig næringsdrivende	5	6	5	20	3	11	12	16	18	10	91
Ansatt fulltid	56	70	74	62	65	65	70	65	33	62	561
Deltidsansatt	8	8	3	7	16	8	2	10	17	9	77
Arbeidsledig	4	3	2	1	2	0	1	0	2	2	15
Student, skole-elev	17	10	11	8	9	11	10	8	16	11	101
Pensjonert	10	3	5	2	5	4	5	2	13	6	51
Hjemmeværende (ikke yrkesaktiv)	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	4
N (100%)	77	128	120	86	103	116	96	62	112		900

Av tabellen fremgår det at Miljøpartiet de Grønne er partiet med størst spredning blant sine kandidater hva gjelder arbeidssituasjon; bare en tredjedel er fulltidsansatte, og resten av kandidatene er selvstendig næringsdrivende, studenter, pensjonister og deltidsansatte. At Miljøpartiet har den største andel av pensjonister blant sine kandidater, er også noe overraskende, ettersom vi tidligere har sett at kandidatene har den laveste gjennomsnittsalderen i utvalget. Rødt skiller seg også ut med å ha en relativt stor andel pensjonister og studenter på listene sine. Ellers ser vi en tendens til at venstrepartiene Rødt, SV og Ap har en relativt lav andel av selvstendig næringsdrivende; her troner Senterpartiet høyest, med 20 prosent, som nok skyldes partiets sterke oppslutning blant velgere sysselsatt i jordbruket.

Politisk erfaring og profesjonalisering

I resten av dette kapitlet skal vi studere kandidatenes politiske erfaring. Som vi skal se, bekrefter resultatene i stor grad partienes dominerende posisjon. Kandidater er både partiløse og i stor grad rekruttert av partiet eller på bakgrunn av erfaring med partipolitisk arbeid. Tabell 2.7 viser hvor lenge kandidatene har vært medlemmer av partiet de stiller for.

Tabell 2.7 Antall år med partimedlemskap

Parti	Gjennomsnitt	Minimum	Maksimum	N
Rødt	13	0	42	76
SV	16	1	52	121
Ap	18	1	56	114
SP	17	2	45	78
KrF	19	2	51	98
V	13	1	48	106
Høyre	18	2	53	91
FrP	16	3	34	55
MdG	5	0	26	95
Topp 3	14	0	46	188
4-7	14	0	46	336
10 +	16	0	56	286
Total	15	0	56	834

Gjennomsnittlig medlemskap er hele femten år. Minimum- og maksimumskolonnene indikerer at listene inkluderer både «uerfarne» kandidater, med lite fartstid i partiet, og medlemmer med så mye som over femti år partimedlemskap bak seg. For Arbeiderpartiets del spenner for eksempel medlemskapsvarighet helt fra ett til 56 år. Ikke overraskende ser vi at det er de største partiene, Høyre og Arbeiderpartiet, som har høyest gjennomsnitt på medlemskap, mens det yngre Miljøpartiet i snitt har lavest medlemskapsvarighet. Det fremgår også av tabellen at det ikke er noen tendens til at de som står høyt på listene avviker fra de andre kandidatene på dette området.

Tendensen til at de fleste kandidatene lenge har vært lojale mot partiet, bekreftes også når vi spør kandidatene om de har stilt til valg for andre partier. I tabell 2.8 ser vi at få har stått på en annen partiliste ved tidligere valg. Det klareste unntaket er Rødt; 15 prosent av Rødt-kandidatene oppgir at de tidligere har stilt for SV. Tabellen viser også at kandidater fra Miljøpartiet sjeldent har stilt for andre partier ved tidligere Stortingsvalg, på tross av at partiet ikke stod på listene i mange fylker frem til Stortingsvalget i 2013. Unntaket er kandidater som har stilt for SV tidligere, en gruppe som utgjør seks prosent av MdGs kandidater.

Tabell 2.8 Har kandidatene stilt for annet parti enn det nåværende?

	Tidligere stilt for								
	R	Sv	Ap	Sp	KrF	V	H	FrP	N (100%)
R	.	15	2	1	0	0	0	0	62
SV	0	.	3	0	0	2	0	0	116
Ap	0	1	.	1	0	1	0	1	112
Sp	0	0	1	.	1	1	0	0	77
KrF	0	0	0	0	.	1	0	0	94
V	0	0	1	1	0	.	3	1	104
Høyre	0	0	1	0	0	0	.	1	86
FrP	0	0	0	0	0	0	1	.	57
MdG	0	6	1	2	0	3	1	0	108

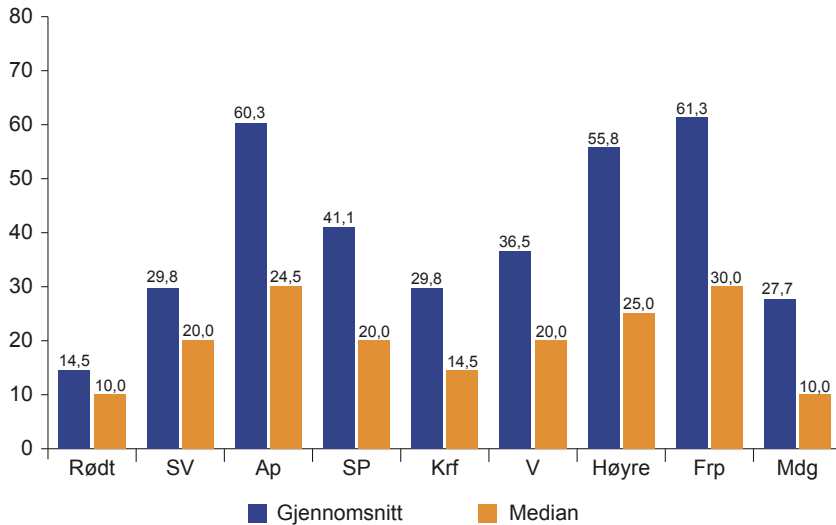
Hvem oppfordret kandidatene til å stille til valg? I tråd med det vi så i kapittel 1, fremgår det av tabell 2.9 at partiene råder sterkt over nominasjonsprosessen. Hele 98 prosent oppgir at «noen fra partiet» oppfordret dem til å stille til valg. Vi ser også at det ikke er særlig store forskjeller mellom kandidatene med hensyn til hvor de er blitt plassert på listen; også de som står på de laveste plassene oppgir partiet som viktigste grunn. Partiene er dermed ubestridelig den viktigste motivatoren. Dernest følger familie og venner, som er oppfordret av ca. en femtedel, mens 15 prosent sier at de ble oppfordret av sivile eller interesseorganisasjoner. Vi ser av den nedre delen av tabellen at toppkandidatene opplever å bli oppfordret av flere: 39 prosent har avgitt to eller fire svar, mens tallene for kandidatene på plass 4–9 og 10+ er hhv. 26 og 21 prosent.

Tabell 2.9 Hvem og hvor mange oppfordret kandidaten til å stille?

		Alle kandidater	Topp 3	4-9	10+
Hvem	Eget initiativ	7	6	6	7
	Familie, venner, kollegaer	22	34	21	15
	Noen fra partiet	98	98	98	98
	Organisasjoner (sivil/interesse)	15	25	12	11
	Andre	4	5	3	3
Antall svar	Ett	66	54	68	72
	To	20	25	20	16
	Tre	6	11	6	4
	Fire	1	3	0	1
	N	930	190	339	290

Bryter vi spørsmålet ned på bakgrunnsvariabler (data ikke vist), viser det seg at kjønn er en viktig grunn til variasjon i dette spørsmålet: Mens 10 prosent av mennene oppgir å ha stilt på eget initiativ, sier 3 prosent av kvinnene det samme. Kvinner oppgir også i større grad å ha blitt oppfordret av venner og familie, mens menn i større grad oppgir å ha blitt oppfordret av interesseorganisasjoner. Det er ingen signifikant forskjell mellom aldersgrupper og utdanningsgrupper.

Figur 2.2 og tabell 2.10 viser hvor mye tid en kandidat bruker på partiaktivitet (valgkamp ikke medregnet), og hva slags verv kandidatene oppgir å ha eller å ha hatt i fortiden. Figuren viser at kandidatene til de største partiene – Høyre, Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet – i gjennomsnitt bruker mest tid på partiaktivitet. Mediantallene, som ikke er sårbare for om enkelte «ildsjeler» skulle blåse tallene opp, viser samme tendens. Dette er ikke overraskende; tallene reflekterer at de store partiene f.eks. er representert i flere kommunestyreverv og formannskap rundt om i Norge. De vil dermed ha flere kandidater som bruker store deler av tiden sin på partipolitisk arbeid. Dette kan også forklare den tilsynelatende lave partiaktiviteten for de minste partiene Rødt og Miljøpartiet.

Figur 2.2 Antall timer brukt på partiaktivitet i måneden (utenom valgkamp)**Tabell 2.10 Kandidatene politiske erfaring. Prosent**

	Ja	Topp 3	4-7	10+	N ¹	N ²	N ³	N ⁴
Ubetalt frivillig partimedarbeider	96	97	95	96	920	200	361	312
Betalt partimedarbeider i f.eks. valgkamp	31	45	28	25	824	183	314	287
Lokalt eller regionalt partiverv	94	97	94	92	916	199	360	311
Nasjonalt partiverv	39	60	33	31	836	190	322	283
Ordfører	12	16	9	12	804	177	309	276
Formannskap eller byråd	44	43	43	44	840	183	325	287
Kommunestyre eller bystyre	71	71	70	67	879	190	343	299
Fylkesting	30	32	30	27	825	183	320	280
Fylkesråd	6	4	7	5	778	170	302	267

¹ Total N, hele utvalget² N Topp 3³ N kandidatplasser 4-7⁴ N kandidatplasser 10+

Videre viser tabell 2.10 hva slags politisk erfaring kandidatene har eller har hatt. I første kolonne vises prosentandeler basert på hele utvalget. Den tydeligste tendensen er at kandidatene har hatt posisjoner knyttet til partiet: Så godt som alle kandidater, 96 prosent, har jobbet frivillig som partimedarbeider på et tidspunkt, og 94 prosent har hatt et lokalt eller regionalt partiverv. Det er dermed få kandidater som ikke har erfaring fra partipolitisk arbeid. Første kolonne bekrefter også det vi så i kapittel 1, og at erfaring fra lokalpolitikken er viktig for å bli satt på stortingslista. Hele 70 prosent av alle kandidater har hatt et folkevalgt verv på lokalt nivå.

I de resterende kolonnene vises prosentandelene for de ulike listeplasseringsgruppene. To klare mønstre trer frem her. Vi ser først og fremst at toppkandidatene, ikke overraskende, i større grad enn resten har hatt folkevalgte verv på nasjonalt nivå. For eksempel er flere av toppkandidatene nåværende stortingsrepresentanter som står på gjenvalg. Mer interessant er det at toppkandidatene i større grad enn resten av kandidatene har vært betalte partimedarbeidere; 45 prosent oppgir å ha vært betalt i arbeid med f.eks. valgkamp. Til sammenlikning gjelder dette 25 prosent av dem som står på listeplass 10 eller oppover. Dette peker i retning av at vi har å gjøre med en «profesjonell» toppkandidatgruppe, som har eller har hatt partipolitisk arbeid som inntektskilde, i tråd med tendensen til profesjonalisering diskutert i kapittel 1.

Oppsummering

- Kjønnbalansen er i snitt noe høyere enn den vi finner på Stortinget; 45 prosent av kandidatene er kvinner, mot 39 prosent på Stortinget. Det er en klar tendens til at menn plasseres på førsteplass på listene, mens kvinner oftere havner som nummer to. FrP har i vårt materiale færrest kvinner (30 prosent) på listene, mens det hos KrF er jevn kjønnsbalanse (51 prosent kvinner).
- Kandidatene er i snitt 45 år og bosatt i (mindre eller større) byer. Senterpartiet skiller seg her ut med et flertall av kandidater som er bosatt i spredtbygde strøk. Så godt som alle kandidatene er bosatt i hjemfylket sitt: Unntaket fra regelen er et lite mindretall av toppkandidatene.
- Kandidatene har svært høy utdanning i forhold til resten av den norske befolkningen: I snitt har 80 prosent utdanning fra universitet eller høyskole. Her er det relativt små forskjeller mellom partiene og mellom de ulike listeplasseringene. Blant dem med høy utdanning er samfunnsfaglig utdanning mest vanlig. Dernest følger økonomiske og humanistiske fag.

- Kandidatene er svært partiljale. I gjennomsnitt har de vært medlem av partiet lenge, og de aller fleste har aldri stilt til valg for andre enn partiet de stilte for i 2013.
- Partiene er også primus motor når det kommer til rekruttering; et overveldende flertall av kandidatene er blitt oppfordret til å stille av partiet. Toppkandidatene skiller seg ut ved at de har opplevd å bli oppfordret av flere enn bare partiens nominasjonskomiteer.
- Så godt som alle kandidater har erfaring fra partiene. 96 prosent av kandidatene har erfaring som ubetalt frivillig i partiene, og 94 prosent oppgir å ha hatt lokale eller nasjonale partiverv. Toppkandidatene skiller seg ut, og har i større grad enn resten hatt nasjonale partiverv og vært betalte partimedarbeidere.

3 Kandidatenes valgkamp

I Norge drives valgkamp i all hovedsak innenfor rammen av partiene som valgkamporganisasjoner (Karlsen 2015a). Dette i motsetningen til kandidatsentrerte systemer, som USA, der kandidatene bygger sin egen personlige valgkamporganisasjon rundt sin egen person (Agranof 1972, Brox og Shaw 2006). Valgkamporganisasjonens sentrale tema blir derfor kandidaten selv, og hvordan kandidatenes image skal bygges og selges er et hovedanliggende for organisasjonen. Selve organisasjonen består av frivillige fra partigrasrota, mens sentrale viktige posisjoner bekles av såkalte politiske konsulenter. I Norge driver kandidater valgkamp innenfor rammene av den sentralt planlagte strategien, og kandidatene selv legger stor vekt på at det er oppmerksomhet om partiet og partiets politikk som er viktig. I dette kapitlet skal vi ved hjelp av stortingskandidatundersøkelsen studere kandidatene valgkamp: Mer presist studerer vi hva som er kandidatene hovedfokus i valgkampen, forholdet til partiene, valgkamppraksiser og teknikker, samt viktige kommunikasjons- og mediekanaler. Partienes sentrale betydning for kandidatene valgkamp kommer tydelig fram i vårt material.

Valgkampfokus og forholdet til partiene

Tabell 3.1 og 3.2 nedenfor gjengir hvordan kandidatene har svart på to spørsmål om forholdet til partiene, og er et tydelig uttrykk for partienes sentrale betydning for kandidatene valgkamp. Det første spørsmålet handler om hva som var det viktigste for kandidaten i valgkampen: å få oppmerksomhet om eget kandidatur eller å få oppmerksomhet om partiet. På en skala fra 0 (fokus på partiet) til 10 (fokus på eget kandidatur) er gjennomsnittet for kandidatene 1. Det andre spørsmålet handler om hvor viktig partiet sentralt, og det arbeidet som ble gjort der, var for kandidatens valgkamparbeid. På en skala fra 1 til 5, der 5 er svært viktig, er gjennomsnittet 3,7.

Studerer vi forskjeller etter listeplassering, finner vi et interessant mønster. Listetoppene er noe mer tilbøyelige til å fokusere på eget kandidatur enn de som er plassert lenger ned. I gjennomsnitt er de likevel langt over på den partisen- trerte enden av skalaen. Standardavviket er imidlertid relativt høyt, og legger vi til et standardavvik på gjennomsnittet, nærmer vi oss midtpunktet på skalaen – men ikke lenger. Listetoppene legger samtidig også i gjennomsnitt noe mer vekt

på arbeidet som blir gjort av partiet sentralt. Legg også merke til forskjellen mellom toppkandidatene og alle andre. For mange partier vil det i mange fylker bare være toppkandidaten som har reel mulighet til å bli innvalgt.

Tabell 3.1 Valgkampfokus og partienes betydning, etter listeplassering

Listeplass	Valgkampfokus fokus			Partienes betydning		
	Gjennomsnitt	St. avvik	N	Gjennomsnitt	St. avvik	N
1	2,3	2,4	62	4,1	1,0	58
2	1,5	1,6	67	3,8	1,0	64
3	1,7	2,2	73	3,9	1,2	73
4-6	1,2	1,9	200	3,7	1,1	184
7-9	0,9	1,7	163	3,6	1,2	149
10+	0,6	1,3	313	3,8	1,2	296
Total	1,0	1,8	878	3,8	1,2	824

Spørsmål: Hva var hovedmålsetningen for din valgkamp? Hvor vil du plassere deg på en skala fra 0 til 10, der 0 betyr «å tiltrekke mest mulig oppmerksomhet for meg som kandidat» og 10 betyr «å tiltrekke mest mulig oppmerksomhet for mitt parti».

Spørsmål: På en skala fra 1 til 5, der 1 betyr uviktig og 5 betyr svært viktig, hvor viktig var partiet sentralt og det arbeidet som ble gjort der for deg i ditt valgkampsarbeid?

Tabell 3.2 Valgkampfokus og partienes betydning, etter parti

Parti	Valgkampfokus			Partienes betydning		
	Snitt	St.av.	N	Snitt	St.av.	N
Rødt	0,7	1,6	79	3,7	1,3	73
SV	0,8	1,6	128	3,5	1,2	125
Ap	1,3	1,8	126	3,8	1,0	113
Sp	1,1	2,1	84	3,6	1,2	77
KrF	1,1	2,0	104	4,0	1,1	98
V	1,3	2,1	116	3,9	1,1	109
H	1,4	1,7	98	3,9	1,2	91
FrP	1,5	2,1	64	3,9	1,2	60
MdG	0,6	1,5	113	3,7	1,2	107
Total	1,1	1,9	912	3,8	1,2	853

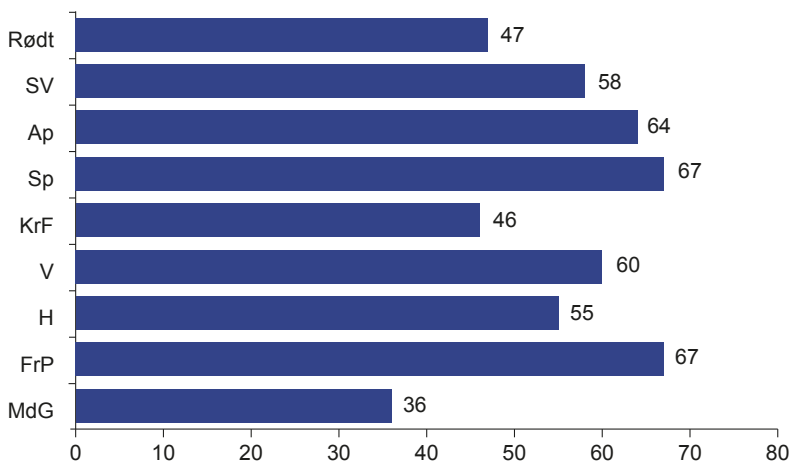
Valgkampfokus: Skala fra 0 (fokus på eget kandidatur) til 10 (fokus på partiet)

Partiene viktig: Skala fra 1 (partiene uviktig) til 5 (svært viktig)

Partiforskjellene er imidlertid relativt små, både når det gjelder kommunikative mål og partienes betydning (tabell 3.2). I 2009-undersøkelsen fant vi et klart skille mellom venstrepartiene på den ene siden og Høyre og KrF på den andre (Karlsen og Narud 2013; Karlsen og Skogerbø 2015). Partiforskjellen er betydelig mindre denne gangen.

Selv om kandidatene er klare på at valgkampen handler om å få oppmerksomhet om partiet, og at arbeidet som foregår sentralt er viktig, betyr ikke det at valgkamparbeidet ikke tilpasses lokale forhold. På spørsmålet om kandidatene også fokuserte på andre saker enn de som partiet sentralt hadde valgt ut, svarte over halvparten (55 prosent) at det gjorde de. Dette bør imidlertid ikke forstås som at kandidatene driver en annen type valgkamp med et helt annet saksfokus enn det sentrale partiet ønsker. Kandidatene omtaler det gjerne som å oversette de sentralt utvalgte sakene til lokale forhold (se Karlsen og Skogerbø 2015).

Figur 3.1 Prosentandel som fokuserte på egne lokale valgkampsaker

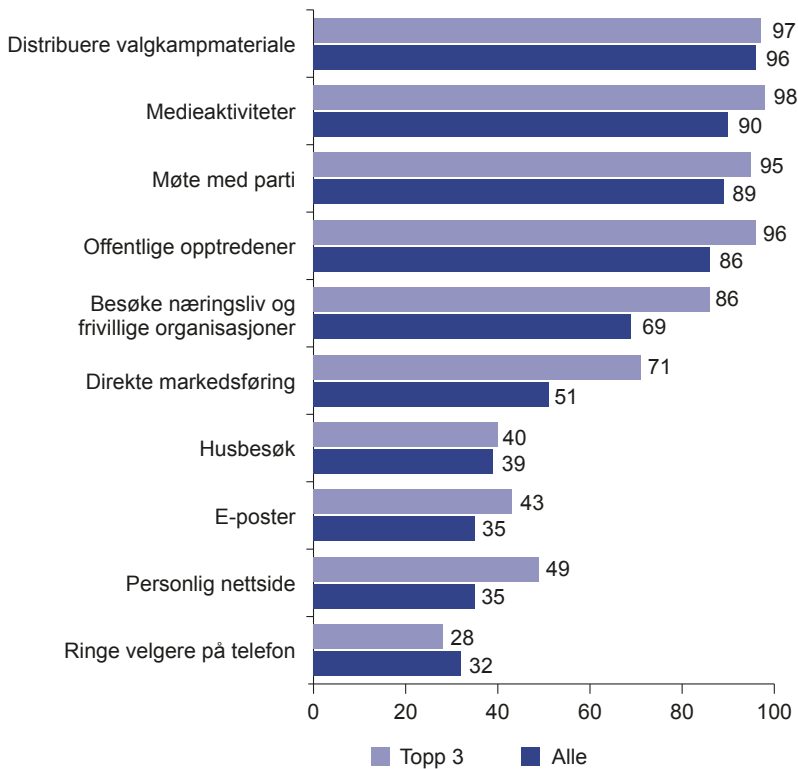

Spørsmål: Forsøkte du å få oppmerksomhet om noen saker som var viktige for valgkretsen din, men som ikke var en del av dagsordenen til partiet ditt sentralt?

Valgkamppraksiser og teknikker

Kandidatenes valgkamp er altså i aller høyeste grad en partivalgkamp. Men hvordan utkjempes den? Hva er det kandidatene gjør i valgkampen? I Figur 3.2 gir vi en oversikt over andelen som benyttet eller utførte ulike valgkampaktiviteter.

Figur 3.2 Valgkampaktiviteter og valgkamppraksiser. Prosentandel som har benyttet følgende praksiser i valgkampen

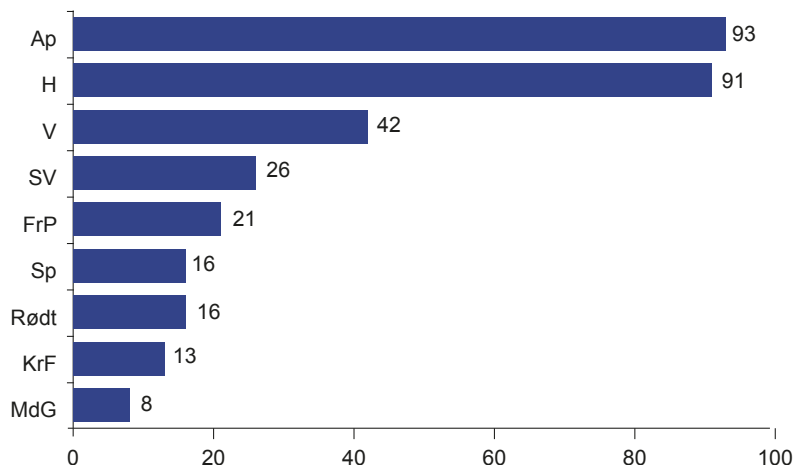

N=887-909

Spørsmål: Når vi tenker på valgkampen i sin helhet, hvis du brukte noen av de følgende virkemidler, hvor viktig var de for deg?

Nesten alle stortingskandidater deltar i aktiviteter og praksiser som gjerne forbindes med norske valgkamper; de distribuerer valgkampmateriale, deltar i ulike medieaktiviteter (som å gi intervjuer og sende pressemeldinger), stiller i møter med ulike partifora, gjør offentlige opptredener i forbindelse med valgkamppraksiser osv. Når det gjelder å besøke næringsliv og organisasjoner, samt å drive med direkte markedsføring mot enkeltindivider, er det større forskjeller mellom topp tre-kandidater og andre kandidater. At under halvparten, både topp tre-kandidater og ellers, har vært med på husbesøk, er kanskje overraskende lavt med tanke på oppmerksomheten denne valgkampaktiviteten har fått de senere år (se Karlsen 2015b). Det er imidlertid store forskjeller mellom partiene når det gjelder husbesøk (figur 3.3). Mens over 90 prosent av alle kandidatene fra Ap og Høyre har banket på dører, er andelen betydelig lavere for de andre partienes kandidater. Dette stemmer godt med hvilke partier velgerne sier de blir kontaktet av (se Karlsen 2015b: 11).

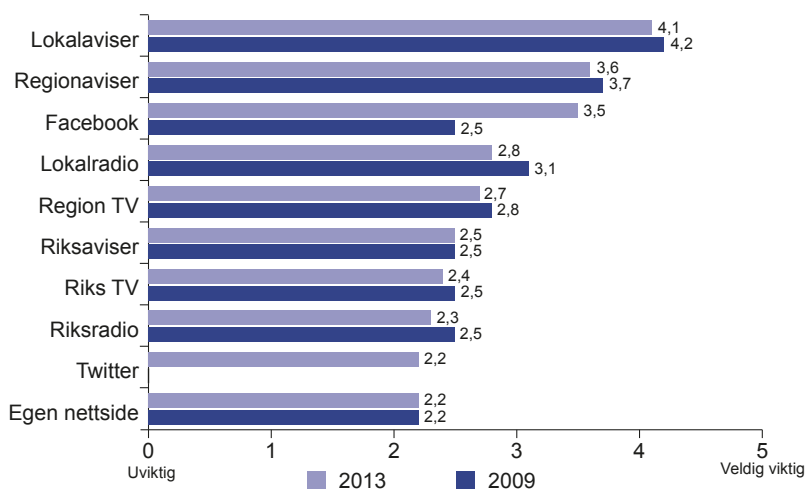
Figur 3.3 Kandidater fra Høyre og Ap banker på dører. Prosentandel kandidater som har gått husbesøk, etter parti

Kandidatenes kommunikasjonskanaler

De siste tiårene har det vært fokus på at mediene, og TV spesielt, har endret valgkamper. Det siste tiåret har internett og særlig sosiale medier fått mye av den samme type oppmerksomhet. Hvilke kommunikasjonskanaler er det egentlig kandidatene benytter og vurderer som viktige? Det viser vi i figur 3.4.

Figur 3.4 Viktigste kommunikasjonskanaler i 2009 og 2013

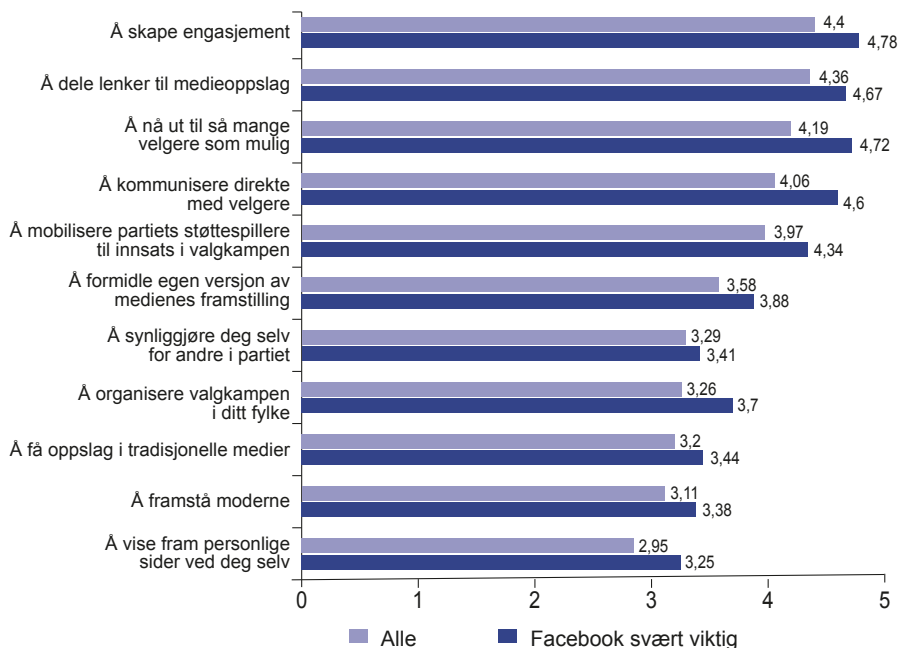
Spørsmål: På en skala fra 1 til 5 der 1 betyr uviktig og 5 betyr svært viktig, hvor viktig var de følgende kommunikasjonskanalene for deg i ditt valgkamarbeid?

TV, som gjerne fortsatt omtales som det helt sentrale valgkampmediet, er ikke viktigst for kandidatene i deres valgkamp. Det er først og fremst lokalavisene som er stortingskandidatenes arena, fulgt av regionaviser og Facebook. Facebook har i perioden fra 2009 til 2013 seilt opp som én av kandidatenes viktigste kommunikasjonskanaler i valgkamp. Også i 2009 ble det sosiale mediet ansett som viktig av kandidatene som benyttet seg av det (særlig de unge), men den gangen var det altså mange færre som brukte Facebook i valgkampen. I 2013 ble Facebook benyttet av mange, og dermed også ansett som viktig av flere.

Selv om TV anses som mindre viktig i gjennomsnitt enn mange andre kanaler, er det likevel 17 prosent som mener at dette er en veldig viktig kanal (dvs. 5 på skalaen). Men det er ikke så enkelt som at dette er toppkandidatene. Materialet viser at det først og fremst er kandidater som er høyt plassert i de to sentrale valgkretsene Oslo og Akershus, som mener at TV er viktig.

Sosiale medier er altså ansett som viktigere i 2013 enn i 2009, men hvorfor er det slik? Hva benytter kandidatene Facebook til, og hvorfor anses det som viktig (se figur 3.5)?

Figur 3.5 Hva brukte kandidatene sosiale medier til i valgkampen? 2013

På en skala fra 1 til 5 der 1 betyr uviktig og 5 betyr svært viktig, hvor viktig var sosiale medier for deg i valgkampen når det gjaldt ...:
Bare de som har benyttet sosiale medier i valgkampen, er inkludert i figuren.

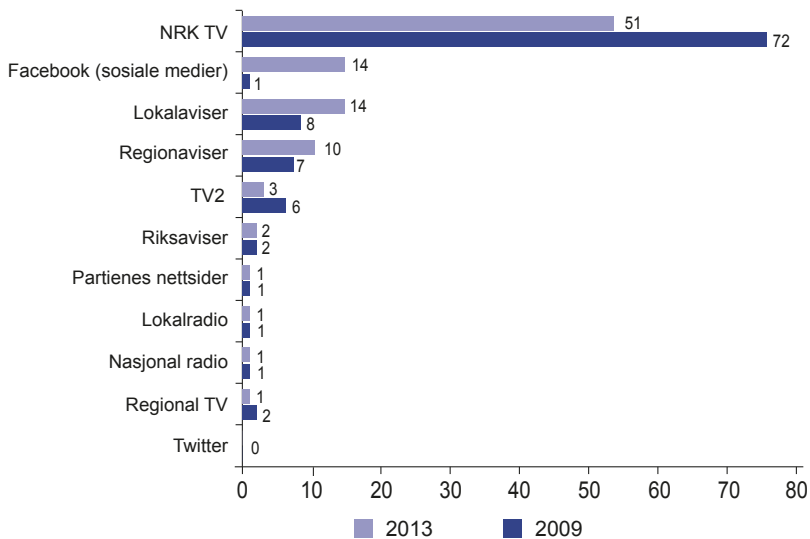
Sosiale medier anses først og fremst som viktig for å kommunisere med velgere: «å skape engasjement», «dele lenker til nyhetsoppslag om eget parti», «å nå ut til så mange velgere som mulig», «kommunisere direkte med velgere» og «å mobilisere partiets støttespillere». Mulighetene som ligger i Facebook til å mobilisere støttespiller og organisere valgkampen, har fått mye oppmerksomhet i mediene, særlig i forbindelse med Obamas valgkamper. Også norske partier fokuserte i den forbindelse på disse mulighetene (Karlsen 2013). Likevel, kandidatene vurderer sosiale mediers muligheter til mobilisering og organisering som mindre viktig enn annen type kommunikasjon med velgere.

De som mener at Facebook er svært viktig, synes i gjennomsnitt at sosiale medier er litt viktigere enn andre medier når det gjelder alle aspektene vi har spurt om. Det er bare små forskjeller etter parti og alder (ikke vist). Toppkandidatene ønsker i større grad å vise fram personlige sider; gjennomsnittet er 3,34, sammenlignet med 2,67 for dem fra 10. plass og nedover. Kandidater fra FrP setter særlig pris på muligheten til å snakke med velgere direkte (snitt 4,50).

Når vi spør kandidatene om hvilke kanaler og medier som er viktige for deres egen valgkamp, er det lokalaviser, regionaviser og Facebook som trekkes fram. Men hvilke medier anser kandidater som de viktigste i valgkampen totalt sett? Vi ba kandidatene rangere de tre viktigste mediene i valgkampen 2013.

Selv om kandidater selv i liten grad benytter TV, mener likevel en majoritet at TV, og i all hovedsak NRK TV, er det viktigste mediet i valgkampen. Bare 14 prosent mener at lokalaviser, mediet som er klart viktigst for kandidatene selv, er viktigst. Det er imidlertid klart færre som mener at TV er viktigst i 2013 enn det var i 2009. Den gangen mente flere enn 7 av 10 at TV var viktigst. Spesielt Facebook, men også lokalaviser og regionaviser, blir nevnt av flere. Dette stemmer godt med en medieutvikling der TVs posisjon blir utfordret av ulike typer nettmedier.

Figur 3.6 Hvilke medier mente kandidatene var viktigst i valgkampen? 2013

Oppsummering

- Kandidatene mener i overveiende grad at det viktigste med valgkampen er å få oppmerksomhet om partiet, ikke eget kandidatur. Partiet er også veldig viktig for kandidatene i deres valgkamparbeid.
- Kandidater som er høyt plassert på listene, mener i noe større grad at valgkampen handler om å få oppmerksomhet om eget kandidatur, samtidig som de mener at det sentrale partiet er viktigere enn kandidater lenger ned på listen.
- Nesten alle kandidater står på stand, distribuerer valgkampmateriale, driver med ulike medieaktiviteter som intervjuer og pressemeldinger, har møter med ulike partifora, og gjennomfører offentlige opptredener i forbindelse med valgkampprogrammer. Men det er først og fremst kandidater fra Ap og Høyre som driver med husbesøk.
- Lokalaviser, regionaviser og Facebook er kandidatenes viktigste kommunikasjonskanaler i valgkamp
- Facebook er først og fremst viktigst for å kommunisere med velgere. Organisering og mobilisering gjennom Facebook er mindre viktig.
- Selv om lokalaviser er det viktigste mediet for kandidatene i deres valgkamp, mener de at TV, og NRK spesielt, er det viktigste mediet i valgkampen.

4 Representasjon og politisk avstand

Politisk representasjon dreier seg om forholdet mellom velgere og valgte, om hvordan folkevalgte handler på vegne av folket (Pitkin 1967). I dette kapitlet skal vi studere hvordan de som stiller til valg til Norges nasjonalforsamling, vurderer hva det innebærer å representere, samt hvor godt samsvar det er mellom deres meninger og velgernes. Mer presist skal vi altså studere to helt sentrale aspekter ved representasjon. For det første, rolleoppfatninger: Hvem bør en stortingsrepresentant representere, og hvordan bør denne representasjonen foregå (Eulau mfl. 1959)? Som nevnt i kapittel 1 kalles dette henholdsvis representasjonsfokus (hvem) og representasjonsstil (hvordan). For det andre skal vi også studere meningsrepresentasjon (se Miller mfl. 1999). De fleste vil nok være enige i at representasjon innebærer at ulike politiske interesser, perspektiver og oppfatninger målbæres inn i beslutningsfora. Vi skal derfor studere samsvaret mellom kandidaters og velgeres standpunkter i en rekke sentrale stridsspørsmål i norsk politikk. For å sammenlikne kandidatenes holdninger med velgernes benytter vi data fra Valgundersøkelsen 2013.

Analysene av kandidatenes standpunkter vil også fortelle oss om politisk avstand mellom partiene (Narud og Valen 2007). Til sist i kapitlet skal vi studere forholdet mellom partiene gjennom å undersøke kandidatenes egne oppfatninger av partipolitisk avstand: Hvilke partier mener de står nærme eget parti?

Rolleoppfatning: Fokus og stil

Representasjonsfokus refererer til hvilke interesser kandidaten forsvarer, altså hvem som representeres. Valgte representanter kan representere alle velgere i valgkretsen, egne (eller partiets) velgere i valgkretsen, partiets velgere i hele landet, den norske befolkningen som helhet, medlemmer av en viss sosial gruppe – og sitt eget parti. I undersøkelsen ba vi kandidatene rangere ulike grupper på en skala fra 1 til 6, og svarene er gjengitt i tabell 4.1 etter synkende rekkefølge på førstepreferansen.

Tabell 4.1 Fokus: Hvem bør en stortingsrepresentant først og fremst representere?

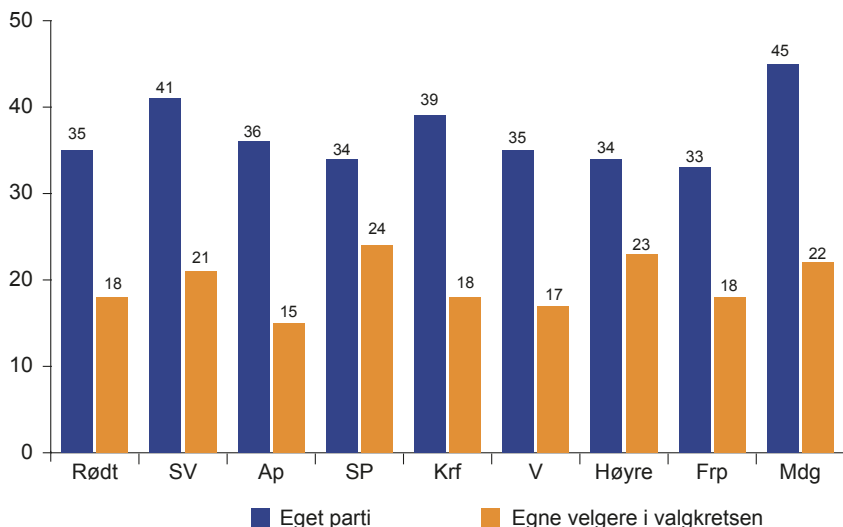
	1. preferanse	2. preferanse	Gjennomsnittlig plassering
Eget parti	38	27	2,4
Den norske befolkningen	27	13	2,9
Egne velgere i valgkretsen	19	27	3,3
Medlemmer av en sosial gruppe	9	5	4,9
Alle velgere i valgkretsen	8	13	3,4
Alle velgere	6	17	3,9
N (snitt)	865		

Spørsmål: Det er ulikt syn på hvem en stortingsrepresentant først og fremst skal representere. Hva er din mening? Kan du vennligst rangere de ulike alternativene i avtagende rekkefølge fra 1 til 6. Viktigste er 1, nest viktigst er 2, osv. 5 er uviktig.

Kandidatene mener i stor grad at en stortingsrepresentant først og fremst bør representere sitt parti – over femti prosent peker på dette som viktigst, eller nest viktigst. Dernest kommer «den norske befolkningen» og «egne velgere i valgkrets» som har en tilnærmet lik rangering om man slår sammen første- og andrepreferanse. Gjennomsnittlig plassering av hver enkel representasjonsgruppe bekrefter at kandidatene i snitt rangerer partiet høyest, etterfulgt av den norske befolkningen, og at «medlemmer av en sosial gruppe» rangeres lavest.

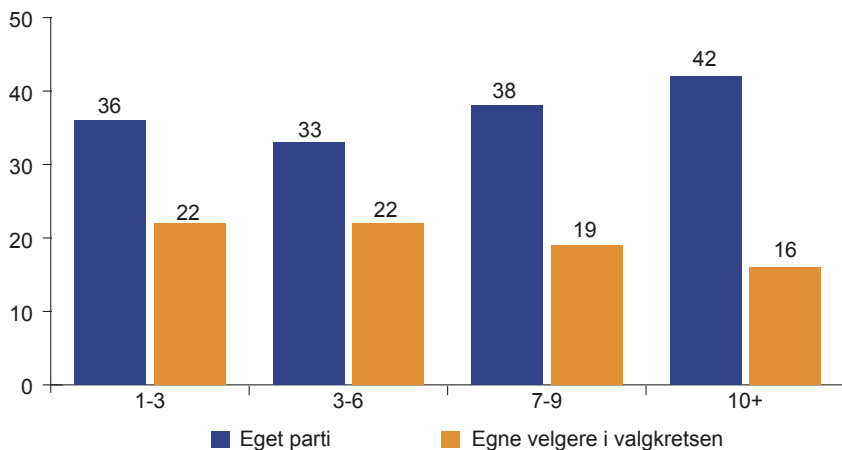
Andelen som mener at en stortingsrepresentant først og fremst bør representere partiet, er rimelig lik i de ulike partiene (figur 4.1). Andelen er høyest i MdG (45 prosent) og lavest i FrP, Høyre og Sp (33/34 prosent). Det er også små forskjeller når det gjelder andelen som mener at en representant først og fremst bør representere egne velgere i valgkretsen; dette varierer fra 15 prosent i Ap, til 24 prosent i Sp.

Figur 4.1 Kandidatenes representasjonsfokus etter parti

Partirepresentasjon har imidlertid en tydelig sammenheng med plassering på listen (figur 4.2). Kandidater som er plassert høyt på listen, er noe mer tilbøyelig til å nevne egne velgere i valgkretsen som viktigst, enn velgere som er plassert langt ned på listen, som i større grad mener partiet er viktigst.

Figur 4.2 Kandidatenes representasjonsfokus etter listeplassering

Når det gjelder representasjonsstil, og spørsmålet om hvor fritt representantene står til å ta egne beslutninger, bekreftes inntrykket om at partiet dominerer.

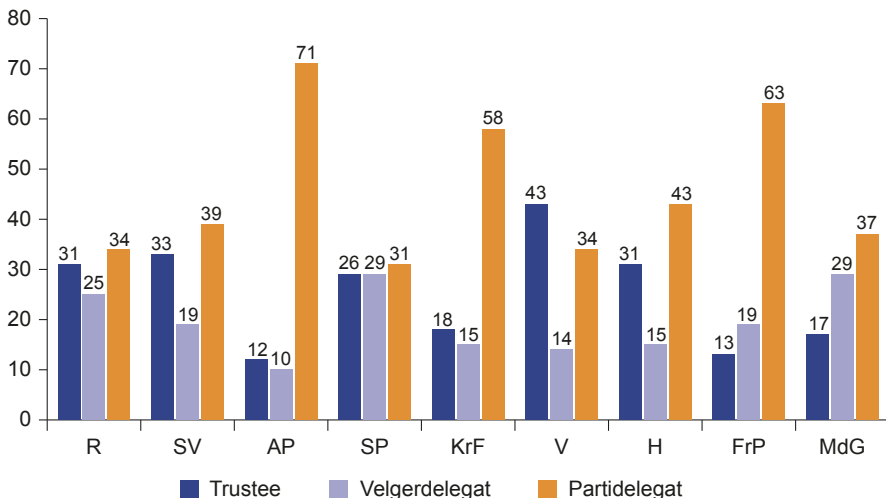
Tabell 4.2 Representasjonsstil. Hvordan bør representanten stemme?

	Bør stemme etter partiets mening	Bør stemme etter sine velgeres mening	Bør stemme etter egen mening
Velgerne i valgkrets uenig med partiet	63	35	-
Representanten uenig med partiet	63	-	35
Representant uenig med velger	-	43	57

Spørsmål: Hvordan bør et medlem av Stortinget stemme, hvis:

Litt flere enn 6 av 10 mener at en representant bør stemme med partiet hvis det er uenighet mellom partiet og velgerne og uenighet mellom partiet og representanten selv. Hvis representanten derimot er uenig med egne velgere, mener litt over halvparten at representanten bør stemme etter sin egen mening. På bakgrunn av disse spørsmålene er det mulig å identifisere ulike typer representanter. En *partidelegat* mener at en representant alltid bør følge partiet, og slike utgjør nesten halvparten av vårt utvalg (45 prosent). En *velgerdelegat* mener at en representant alltid bør følge velgeres mening, dette gjelder 2 av 10 i vårt utvalg (19 prosent). En «*trustee*» er tilhenger av fritt mandat og mener at en representant alltid bør følge egen mening, og utgjør en firedel i vårt utvalg (25 prosent). 1 av 10 i vårt utvalg tilhører ikke en av disse rendyrkede kategoriene.

I figur 4.3 studerer vi disse ulike delegattypene etter parti. Det er tydelig at det er langt større partiforskjeller når det gjelder stil enn fokus (jf. figur 4.1).

Figur 4.3 Representasjonsstil. Delegattyper etter parti

Arbeiderpartikandidater er i veldig stor grad partidelegater, tett fulgt av FrP. Mens i overkant av 7 av 10 (Ap) og 6 av 10 (FrP) mener at stortingsrepresentanter bør stemme med partiet uansett, er det bare 3 av 10 i partier som Rødt, Sp og Venstre som mener dette. Ideen om det frie mandat er sterkest til stede i Venstre, men også en tredjedel av kandidatene til Høyre, SV og Rødt er såkalte «trustees». Velgerdelegater finner vi i størst grad i MdG og Sp.

Meningsrepresentasjon og politisk avstand

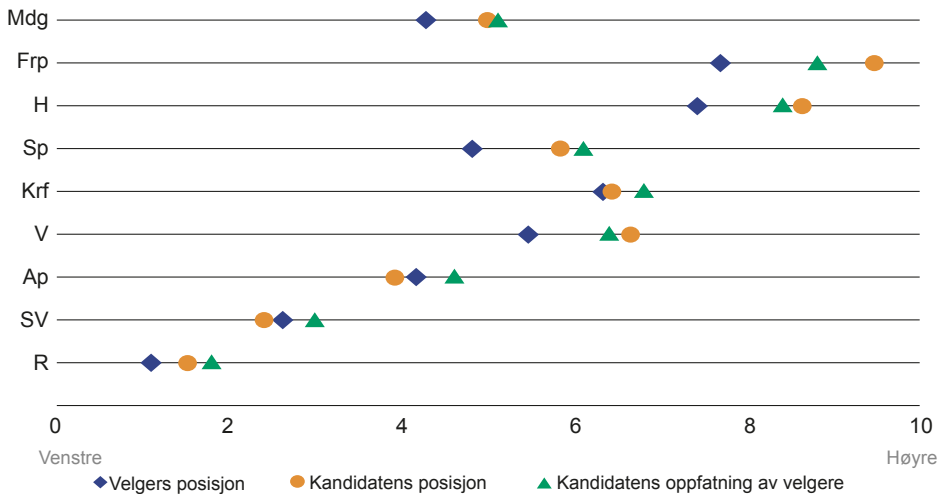
Ett av de tydeligste funnene i norsk valgforskning er at velgernes standpunkter i politiske stridsspørsmål henger sammen i holdningsdimensjoner som er stabile over tid (se f.eks. Aardal og Bergh 2015). Flere av disse holdningsdimensjonene er knyttet til skillelinjer med røtter langt tilbake i historien (se bl.a. Rokkan og Valen 1964). Motsetningen mellom offentlig og privat har sine røtter i industri-samfunnets konflikt mellom arbeid og kapital, og motsetningen mellom religiøse og sekulære verdier går helt tilbake til det førindustrielle samfunnet. Sentrum-periferi er også et stridsspørsmål med lange røtter i norsk politikk, og regnes som et viktig grunnlag for fremveksten av partiene på 1800-tallet. Med omveltninger i levestandard, økt tilgang til utdanning, globalisering og andre prosesser på samfunnsnivå, har også «ny politikk» og post-materialistiske verdier blitt viktig. Spørsmål som knytter seg til ikke-materielle verdier – som frihet, miljø, sikkerhet, innvandring m.m. – har siden andre verdenskrig inntatt dagsorden for velgere, politikere og offentligheten for øvrig (se f.eks. Inglehart 1977; Giddens 1994).

Hvordan er så samsvaret mellom velgernes og kandidatenes holdninger til disse stridsspørsmålene? Speiler kandidatenes holdninger velgernes holdninger? Tidligere studier av Stortingsrepresentantene viser at representantene i gjennomsnitt gjerne inntar mer «ekstreme» eller ytterliggående standpunkter enn velgerne (Narud og Valen 2007: 172). Dette henger sammen med at representantene er en mer homogen gruppe enn sine velgere; de er ikke overraskende enige om de fleste politiske sakene som preger forskjellene mellom norske partier (se Allern, Heidar og Karlsen 2016).

I det følgende studerer vi meningssamsvar mellom velgere og kandidater på fem ulike dimensjoner: den abstrakte venstre-høyreaksen, samt holdning til kristne/sekulære verdier, sentrum-periferi, innvandring og miljøvern. Oversikt over gjennomsnitt, standardavvik og antall respondenter finnes i appendiks A2–A5.

Vi begynner med høyre-venstreaksen. I Kandidatundersøkelsen stilles et spørsmål om hvor kandidatene selv vil plassere seg på høyre-venstreaksen, samt hvor de tror sine respektive velgere står i høyre-venstre-spørsmålet. Vi har også mulighet til å sammenlikne disse tallene med velgernes svar på samme spørsmål i Valgundersøkelsen 2013⁸. Figur 4.4 illustrerer dermed kandidatenes høyre-venstre plassering, velgernes (gjennomsnittlige) posisjon og kandidatenes oppfatning av velgernes plassering, per parti. På denne måten studerer vi på både *opplevd* meningsrepresentasjon, illustrert ved avstanden mellom kandidatens posisjon og kandidatens mening om velgernes posisjon, og *faktisk* meningsrepresentasjon, illustrert ved avstanden mellom kandidat- og velgerplassering.

Figur 4.4 Høyre-venstre: Velgere, kandidater og kandidatenes oppfatning av partiets velgere

Figuren viser først og fremst at både kandidater og velgere i 2013 posisjonerer seg etter vante mønstre: FrP og Høyre ligger lengst til høyre på skalaen, og på motsatt side finner vi Rødt og SV. Det fløyuavhengige Miljøpartiet de Grønne posisjonerer seg også i sentrum av aksene; særlig kandidatene plasserer seg midt på skalaen og rundt gjennomsnittet. Når det gjelder opplevd meningsrepresentasjon, viser figuren at kandidatene, uavhengig av parti, ikke oppfatter at det er særlig stor forskjell på deres og velgernes ideologiske plassering. Særlig mener

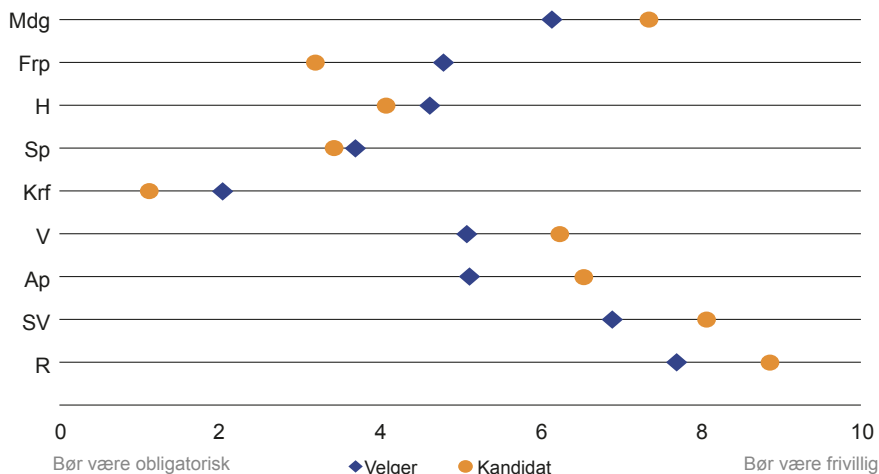
⁸ Spørsmålet som er stilt i kandidatundersøkelsen er: «I politikken snakkes det iblant om venstresiden og høyresiden. Hvor vil du plassere deg selv, ditt eget parti, og ditt partis velgere på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr venstresiden og 10 betyr høyresiden?» I Valgundersøkelsen lyder spørsmålet: «I politikken snakkes det om venstresiden og høyresiden. Hvor vil du plassere partiene på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr venstresiden og 10 betyr høyresiden?»

Miljøpartiet de Grønnes kandidater at det er tilnærmet perfekt samsvar mellom dem og velgerne. I den grad det er noe diskrepans, mener samtlige kandidater at velgerne ligger noe nærmere sentrum enn dem selv. Unntaket er kandidatene til KrF og Senterpartiet, som mener velgerne deres ligger noe nærmere høyrepolen. Fremskrittspartikandidatene opplever også i størst grad, sammenliknet med de andre partiene, at det er avstand mellom dem og velgerne.

Beveger vi oss over til faktisk representasjon, illustrert ved avstanden mellom sirkel og rombe i figur 4.4, kommer det noen interessante mønstre til syne. Partiene på venstresiden, i tillegg til KrF, ligger nærmere sine velgere på høyre-venstreaksen enn resten av partiene. Avstanden mellom velgernes og kandidatens gjennomsnitt er bare på mellom 0,1 og 0,35 skalaenheter, som betyr at det i statistisk forstand ikke er noen forskjell på velgere og kandidater hos Rødt, SV, Ap og KrF. Tydelige og signifikante forskjeller er det imidlertid hos FrP, Høyre, Senterpartiet, Venstre og MdG. Særlig er det diskrepans hos FrP; kandidatene er mer ytterliggående. Det samme gjelder Høyre, om enn i noe mindre grad. For MdG, Senterpartiet og Venstres del ligger velgerne noe lenger til venstre enn kandidatene – i strid med hva kandidatene selv oppfatter.

I figur 4.5 ser vi på holdninger til obligatorisk kristendomsundervisning. Velgernes gjennomsnittlige plassering fra Valgundersøkelsen 2013 sammenliknes her igjen med kandidatene.⁹

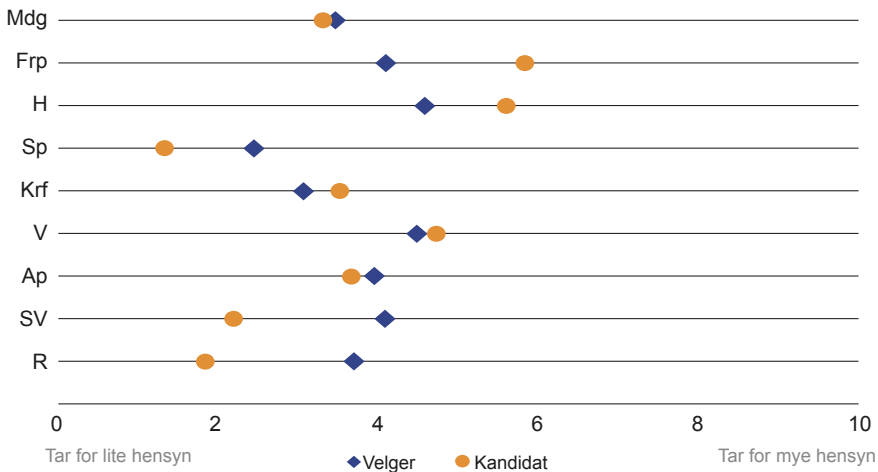
Figur 4.5 Holdning til kristendomsundervisning. Kandidater og velgere

9 «Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at kristendomsundervisning bør være obligatorisk i grunnskolen, mens 10 betyr at kristendomsundervisning bør være frivillig i grunnskolen?»

Mønsteret som tegner seg her er også velkjent. Begrenser vi oss til partiene som er representert på Stortinget, utgjør SV og KrFs kandidater og velgere motpolene på aksene, noe som man også finner i Valgundersøkelsen. På den obligatoriske enden av skalaen ligger KrF, etterfulgt av FrP og Senterpartiets kandidater. Hva gjelder meningsrepresentasjon, så viser figuren at Fremskrittspartiet har det største gapet mellom velgere og kandidater. FrP-kandidatene er tydelig mer negative til obligatorisk kristendomsundervisning enn velgerne, som i snitt ligger tett opp mot sentrum. Interessant er det også at Arbeiderpartiets velgere er sentrumsorienterte i dette spørsmålet, mens kandidatene i større grad oppgir at undervisningen bør være frivillig.

Figur 4.6 Holdning til myndighetenes hensyn til utkant-Norge. Kandidater og velgere

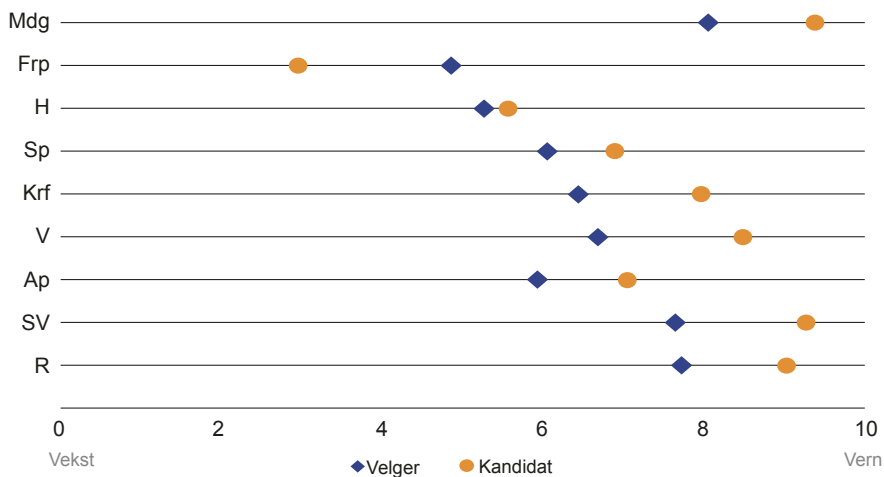
I figur 4.6 fortsetter vi med en skillelinje som har lang tradisjon i norsk politikk: sentrum-periferi.¹⁰ Det generelle mønsteret er slående; så godt som alle velgere og kandidater ligger til venstre på skalaen. Med andre ord er det en utbredt konsensus om at sentrale myndigheter *ikke* tar for mye hensyn til utkant-Norge. Ikke overraskende er Senterpartiets kandidater mest periferi-positive, etterfulgt av SV og Rødt. De eneste partiene som ligger mot høyre pol i dette spørsmålet, er kandidatene til FrP og Høyre, som heller svakt i retning av at det tas for mye hensyn.

¹⁰ «Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr at sentrale myndigheter tar for lite hensyn til utkant-Norge, mens 10 betyr at sentrale myndigheter tar for mye hensyn til utkant-Norge?»

Når det gjelder meningsrepresentasjon, er det derimot noen partier som skiller seg ut. Særlig er avstanden mellom SV og Rødt sine kandidater og velgere relativt stor; mens kandidatene er mer tilbøyelig til å mene at det tas for lite hensyn til utkantstrøk, plasserer velgerne seg nærmere sentrum. For FrPs del er tendensen motsatt; mens kandidatene tenderer mot å mene at det tas for mye hensyn til utkantstrøkene, er velgerne mer tilbøyelig til å svare at det tas for lite hensyn.

I figur 4.7 beveger vi oss over til et nyere stridsspørsmål i norsk politikk, nemlig holdning til miljøvern¹¹. Her ser vi, ikke overraskende, at Miljøpartiet og SV ligger nærme polen for vern, mens FrP er mest vekstorienterte. Generelt uttrykker kandidater og velgere, på tvers av partier, at de er positive til å verne miljøet på tross av at det skulle medføre en lavere levestandard for alle – et funn vi også kjenner fra Valgundersøkelsene (se f.eks. Aardal og Bergh 2015). Unntaket er Fremskrittspartiet, hvor både kandidater og velgere mener at miljøvern ikke bør gå på bekostning av levestandard.

Figur 4.7 Holdning til miljøvern. Kandidater og velgere

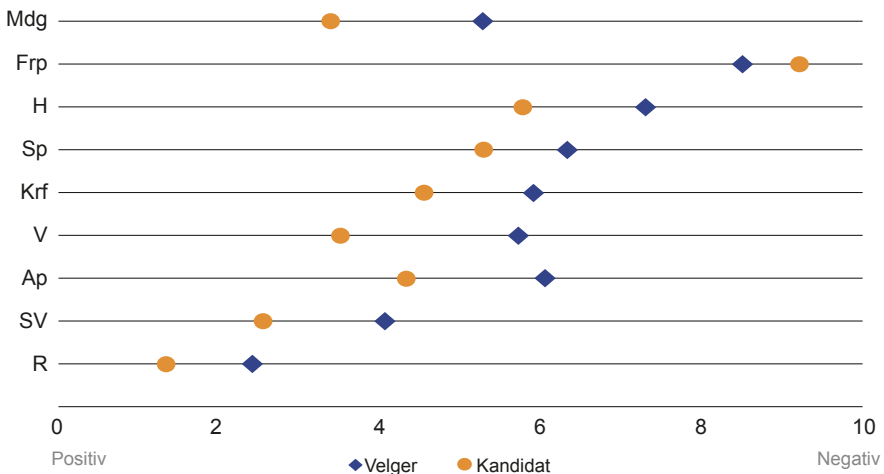

11 Spørsmålet lyder: «Først gjelder det natur og miljøvern. Verdi 0 uttrykker at miljøvernet ikke bør føres så langt at det går utover vår levestandard, mens verdien 10 uttrykker ønsket om at vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelige lavere levestandard for alle, inkludert deg selv. Hvor vil du plassere deg på denne skalaen?»

Når det gjelder meningsrepresentasjon i miljøspørsmålet, stemmer bildet godt overens med tidligere funn; kandidatene ligger gjennomgående nærmere polene og inntar en mer ytterliggående holdning enn velgerne. Samtlige partier, med unntak av FrP, har kandidater som er mer positive til miljøvern enn velgerne. Spriket mellom velgere og kandidater er derimot størst for Venstre og Fremskrittspartiet; avviket er for disse partiene er nær to skalaenheter, og i hver sin retning. FrPs kandidater er mer vekstorienterte enn velgerne, mens Venstre-kandidatene er mer verneorienterte.

I figur 4.8 vender vi oss til slutt til holdninger til innvandring. Her dreier spørsmålet seg om det bør bli lettere eller vanskeligere for innvandrere å få adgang til Norge.¹²

Figur 4.8 Holdning til innvandring. Kandidater og velgere

I dette spørsmålet ser vi en interessant vending fra alle figurene over: De fleste velgerne er mer ytterliggående enn kandidatene når det gjelder synet på innvandring. Her fremstår altså *kandidatene* som mer sentrumsorienterte, og velgerne uttrykker generelt en større skepsis. Dette er i tråd med det man finner på stortingsrepresentantsnivå (Narud og Valen 2007) og blant velgere i nordisk sammenheng (Narud og Valen 2000).

12 «Så er det spørsmålet om norsk innvandringspolitikk. Verdien 0 på skalaen gir uttrykk for standpunktet at vi bør gjøre det lettere for innvandrere å få adgang til Norge, mens verdien 10 uttrykker den oppfatning at antall innvandrere til Norge bør begrenses enda sterkere enn i dag. Hvor vil du plassere deg på denne skalaen?»

Velgerne i alle partier, med unntak av FrP, oppgir altså å være mer negative til innvandring enn sine respektive kandidater. I denne sammenheng er også situasjonen til Venstre, Arbeiderpartiet og KrF spesielt interessant; velgere og kandidater befinner seg på hver sin side av sentrum. Mens disse partienes kandidater plasserer seg på 3,5 (Venstre), 4,3 (Ap) og 4,5 (KrF), er de tilsvarende tallene for velgerne hhv. 5,7, 6,0 og 5,9. I motsetning til i synet på miljøvern, er FrP partiet som har størst samsvar mellom kandidater og velgere; avstanden er på under én skalaenhet. Til sammenlikning er tilsvarende gap for Venstre og MdG hele to skalaenheter.

Oppfatninger om politisk avstand

I politikken er politisk avstand helt sentralt og en nøkkel for å forstå samarbeid og mangel på samarbeid mellom politiske partier. Ovenfor har vi studert politisk avstand på ulike saksdimensjoner. Nå skal vi studere hvordan kandidatene selv oppfatter avstanden til andre partier. I undersøkelsen spurte vi kandidatene hvilket parti de mente lå nærmest, nest nærmest og tredje nærmest eget parti.

Hovedmønsteret i Tabell 4.3 og 4.4 tegner et gjenkjennelig bilde av norsk politikk, og følger det som omtales som venstre-høyredimensjonen. Rødt-kandidater nevner SV og Ap. SV kandidater nevner Rødt og Ap. Arbeiderpartiets kandidater nevner SV og Sp. Sp-kandidatene nevner KrF og Ap. KrFs kandidater nevner Sp og V. Venstres kandidater nevner H og KrF. Høyrekandidater nevner V og FrP. FrP-kandidater nevner H og V, og MdG-kandidater nevner V og SV. Men ser vi nærmere etter, er det flere interessante detaljer det er verdt å nevne.

Tabell 4.3 Politisk avstand mellom norske partier. Partiet som anses som nærmest, nest nærmest og tredje nærmest av kandidatene i de ulike partiene. Kandidater fra Rødt, SV, Ap, Sp og KrF

		R	SV	Ap	Sp	KrF	V	H	FrP	MdG
R	1		68	3	3	1	0	0	0	8
	2		29	20	20	1	3	0	0	28
	3		3	34	25	3	5	0	0	31
	Sum		99	56	47	5	8	0	0	66
SV	1	51		26	2	0	0	0	0	9
	2	27		41	10	1	0	1	0	21
	3	10		19	32	2	9	1	0	27
	Sum	88		86	44	3	9	2	0	57
Ap	1	2	52		8	4	2	10	0	1
	2	5	24		41	15	4	11	0	1
	3	8	9		23	33	10	7	0	9
	Sum	15	85		72	51	16	28	0	11
Sp	1	0	2	16		55	9	2	0	0
	2	0	4	39		24	14	15	0	5
	3	4	12	23		7	28	16	0	10
	Sum	4	18	78		86	51	34	0	15
KrF	1	0	0	5	35		15	29	0	2
	2	0	1	19	24		23	27	2	5
	3	0	2	15	24		23	25	3	8
	Sum	0	3	39	83		61	81	5	15

Spørsmål: Hvis vi konsentrerer oss om hovedsynspunktene til de ni største partiene, hvilke tre partier vil du si ligger nærmest ditt eget parti?

Over halvparten av SVs kandidater mener at Rødt er partiet som ligger nærmest, mens bare en fjerdedel nevner Ap. En majoritet i SV ser seg altså til venstre før de ser mot sentrum. Til sammen er det likevel nesten ni av ti i SV som nevner Ap, mens bare 44 prosent nevner tidligere koalisjonspartner Sp som en av tre partier. Over halvparten nevner også MdG som ett av tre partier som er nærmest SV.

Partiene fra den rødgrønne koalisjonsregjeringen nevnes av 85 (SV) og 72 (Sp) prosent av arbeiderpartikandidatene. Men også arbeiderpartikandidater ser til venstre før de ser mot sentrum; SV nevnes helt klart oftest som nummer 1. Alle partier utenom FrP blir nevnt av relativt mange kandidater fra Ap.

Kandidatene fra Senterpartiet nevner også mange partier, men KrF blir ansett for å være det nærmeste, fulgt av Ap, Venstre og Høyre. Legg merke til at Høyre nevnes av langt flere Sp-kandidater enn tidlige regjeringspartner SV, som bare blir nevnt av 18 prosent.

Kandidatene fra KrF nevner først Sp, og deretter Høyre. Begge disse partiene nevnes av åtte av ti KrF kandidater. Til sammenligning nevner bare fire av ti Ap.

Tabell 4.4 Politisk avstand mellom norske partier. Partiet som anses som nærmest, nest nærmest og tredje nærmest av kandidatene i de ulike partiene. Kandidater fra V, H, FrP, MdG

		R	SV	Ap	Sp	KrF	V	H	FrP	MdG
V	1	0	1	4	5	23		41	0	7
	2	0	7	15	5	24		29	1	18
	3	2	9	16	14	21		13	10	16
	Sum	2	17	35	24	68		83	11	41
H	1	0	0	8	0	7	28		34	0
	2	0	0	13	1	17	43		27	0
	3	0	1	18	2	40	19		18	1
	Sum	0	1	39	3	64	90		79	1
FrP	1	0	0	5	0	6	3	73		
	2	0	0	8	5	19	42	24		2
	3	0	0	12	9	42	33	4		
	Sum	0	0	25	14	68	78	101		2
MdG	1	5	32		1	3	36	6	1	
	2	11	39	1	4	9	35	1	0	
	3	23	16	4	11	30	15	1	1	
	Sum	38	87	5	15	41	86	7	2	

Spørsmål: Hvis vi konsentrerer oss om hovedsynspunktene til de ni største partiene, hvilke tre partier vil du si ligger nærmest ditt eget parti?

Venstrekandidater nevner Høyre i større grad enn KrF som nærmeste parti, mens FrP, som inngår i regjeringen Venstre er støtteparti for, nevnes av veldig få venstrekandidater. Dette er klart færre enn MdG, Ap, Sp, og til og med SV. Høyrekandidater nevner FrP som partiet som ligger nærmest. Men 20 prosent av Høyres kandidater nevner likevel ikke partiet som ett av de tre nærmeste partiene. Hele 40 prosent av Høyres kandidater nevner Ap som ett av tre nærmeste partier. FrP-kandidater foretrekker helt klart Høyre. Men en klart større andel nevner KrF og V, sammenlignet med andelen som nevnte FrP i de to partiene. Som nevnt, vurderer MdG-kandidater andre partier i mindre grad ut ifra en venstre-høyreakse enn de andre partiene, og peker på de to andre «miljøpartiene»: Venstre og SV.

Oppsummering

- Partiene dominerer kandidatenes rolleoppfatning. De mener i stor grad at en stortingsrepresentant først og fremst bør representere sitt parti (representasjonsfokus) og stemme med partiet selv om velgerne eller stortingsrepresentanten selv er uenig med partiet.
- Mens det er små partiforskjeller når det gjelder representasjonsfokus, er særlig kandidater fra Ap og FrP partidelegater, mens venstrekandidater er såkalte «trustees».
- Kandidatene er gjennomgående mer ytterliggående i sine holdninger, mens velgerne i større grad trekker mot sentrum. Dette er dermed i tråd med det vi vet om meningsrepresentasjon fra tidligere studier.
- Unntaket fra denne regelen er innvandring; velgerne ønsker i større grad enn kandidatene å begrense innvandreres adgang til Norge.
- Når det gjelder plassering på høyre-venstreaksen, er det ingen signifikant forskjell mellom Arbeiderpartiet, SV, Rødt og KrFs velgere og kandidater. Størst diskrepans er det her hos FrP, hvor kandidatene inntar en mer høyreorientert posisjon.
- I spørsmålet om kristendomsundervisning er kandidatene og velgerne til FrP mest uenige. På hver sin side av skalaen på dette spørsmålet finner man kandidater og velgere fra hhv. Rødt og KrF.
- Velgere og representanter er stort sett enige om at det ikke tas for mye hensyn til periferien. Størst uenighet om dette spørsmålet finner man hos Rødt og SV.
- Kandidater og velgere er også positive til miljøvern på tvers av partiene. Likevel inntar kandidatene også her en mer ekstrem posisjon enn velgerne, og er mer positive til vern på tross av at det skulle gå utover levestandard.
- Kandidatenes oppfatning av partipolitisk avstand følger i all hovedsak venstre-høyredimensjonen i norsk politikk.

Andre studier

Kandidatundersøkelsen 2009 og 2013 er benyttet i følgende publikasjoner:

- Bergh, J., Christensen, D.A., Folkestad, B., Karlsen, R. & Saglie, J. (2014). *Personvalg ved stortingsvalg. Konsekvenser av en endring av personvalgreglene ved stortingsvalg*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Rapport 8.
- Bergh, J., Christensen, D.A., Folkestad, B., Karlsen, R. & Saglie, J. (2016). Personvalg til stortingsvalg? *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 32(3), s. 217- 242.
- Karlsen, R. & Enjolras, B. (2016). Styles of social media campaigning and influence in a hybrid political communication system. Linking candidate survey data with Twitter data. *International Journal of Press/Politics*. 21(3), s. 338-357.
- Karlsen, R. & Skogerbø, E. (2013). Candidate campaigning in parliamentary systems. Individualized vs. localized campaigning. *Party Politics* 21, s. 428-439.
- Karlsen, R. (2011). A platform for individualized campaigning? Social media and parliamentary candidates in the party-centered Norwegian campaign. *Policy and Internet* 3(4): article 4.
- Allern, E.H., Karlsen, R. & Narud, H.M. (2014). En representativ forsamling? I H.M. Narud, K. Heidar & T. Grønlie (red.) *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Karlsen, R. & Narud, H.M. (2013). Nominations, campaigning and representation. How the secret garden of politics determines the style of campaigning and roles of representation. I P. Esaiasson & H.M. Narud (red.) *Between-Election Democracy*. Colchester: ECPR-Press.
- Heidar, K. & Karlsen, R. (2017). *All about the Party? Constituency Representation – and Service – in Norway*. Upublisert manus.
- Karlsen, R. & Kumlin, S. (2017). *A Panglossian Public? Mass-Elite Congruence in Perceived Welfare State Sustainability*. Upublisert manus.

Litteratur

- Agranof, R. (1972). *The New Style in Political Campaigns*. Boston: Holbrook Press.
- Allern, E.H., Heidar, K. & Karlsen, R. (2015). *After the Mass Party. Continuity and Change in Political Parties and Representation in Norway*. Lexington Books.
- Allern, E. H., Karlsen, R. & H.M. Narud (2014a). Stortingets sosiale sammensetning. I H.M. Narud, K. Heidar & T. Grønlie (red.) *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Allern, E.H., Karlsen, R. & Narud, H.M. (2014b). En representativ forsamling? I H.M. Narud, K. Heidar & T. Grønlie (red.) *Stortingets historie 1964–2014*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bergh, J., Christensen, D.A., Folkestad, B., Karlsen, R. & Saglie, J. (2014). *Personvalg ved stortingsvalg. Konsekvenser av en endring av personvalgreglene ved stortingsvalg. Rapport 2014/8*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Berglund, F. (2005). *Likestilte politikere? Om rekruttering og frafall i lokalpolitikken. Rapport 2005/18*. Oslo: NIBR.
- Bille, L. (2001). Democratizing a democratic procedure: Myth of reality? Candidate selection in Western European parties, 1960–1990. *Party Politics* 7(3), 363-80.
- Brox, B.J. & Shaw D.R. (2006). Political parties, American campaigns, and effects on outcome. I R.S. Katz & W. Crotty (red.) *Handbook of Party Politics*. London: Sage.
- Eliassen, K.A., & Pedersen, M.N. (1978). Professionalization of legislatures: long-term change in political recruitment in Denmark and Norway. *Comparative Studies in Society and History*, 20(02), 286-318.
- Esaiasson, P. (2000). How Members of Parliament define their task. I P. Esaiasson & K. Heidar (red.) *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Eulau, H., Wahlke, J.C., Buchanan, W. & Ferguson, L.C. (1959). The role of the representative. Some empirical observations on the theory of Edmund Burke. *American Political Science Review* 53(3), 742-756.
- Farrell, D.M. (1997). *Comparing Electoral Systems*. London: Prentice Hall.
- Grofman, B. & Lijphart, A. (red.). (1986). *Electoral Laws and Their Political Consequences*. New York: Agathon Press.
- Grofman, B. (2005). Comparison among electoral systems: Distinguishing between localism and candidate-centered politics. *Electoral Studies* 24(4), 735-740.

- Hazan, R & Rahat, G. (2010). *Democracy within Parties. Candidate Selection Methods and their Political Consequences*. Oxford: Oxford University Press.
- Heidar, K. (1997). Roles, structures and behaviour: Norwegian parliamentarians in the nineties. *The Journal of Legislative Studies*, 3(1), 91-109.
- Heidar, K. & Karlsen, R. (2017). *All about the party? Constituency Representation – and Service – in Norway*. Upublisert manuskript.
- Heidar, K. & Rasch, B.E. (2017). Political Representation and Parliamentarism. I O. Knutsen (red.) *The Nordic Models in Political Science. Challenged, but still viable?* Oslo: Fagbokforlaget.
- Hellevik, O. & Skard, T. (1985). *Norske kommunestyre – Plass for kvinner?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Karlsen, R. (2015a). Valgkamp. I S. Allern, Ø. Ihlen & E. Skogerbø (red.) *Makt, medier og politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Karlsen, R. (2015b). Bank bank: Direkte kontakt mellom partier og velgere, og velgere imellom. I B. Aardal & J. Bergh (red.) *Valg og velgere*. Oslo: Cappelen Damm.
- Karlsen, R. & Skogerbø, E. (2015). Candidate campaigning in parliamentary systems. Individualized vs. localized campaigning. *Party Politics* 21, 428-439.
- Karlsen, R. & Narud, H.M. (2013). Nominations, campaigning and representation: How the secret garden of politics determines the style of campaigning and roles of representation. I P. Esaiasson & H. M. Narud (red.) *Between Election Democracy*. Colchester: ECPR Press.
- Karvonen, L. (1999). Varför personval? I O. Petersson m.fl, *Demokratirådets Rapport 1999*. Stockholm: SNS Förlag.
- Kristjánsson, S. (2002). Iceland: from party rule to pluralist political society. I H.M. Narud, M.N. Pedersen & H. Valen (red.). *Party Sovereignty and Citizen Control*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Lijphart, A. (2012). *Patterns of Democracy* (2. utgave). Yale University Press.
- Narud, H.M. & Valen, H. (2007). *Demokrati og ansvar. Politisk representasjon i et flerpartisystem*. Oslo: N.W. Damm & Søn.
- Narud, H.M. (2008). Partienes nominasjoner: Hvem deltar? Og spiller det noen rolle? *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 49, 543–573
- Norris, P. (2004). *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press
- Norris, P. & Lovenduski, J. (1993). «If only more candidates came forward»: Supply-side explanations of candidate selection in Britain. *British Journal of Political Science*, 23(03), 373–408

- Norris, P. & Lovenduski, J. (1995). *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miller, W.E., Pierce, R., Thomassen, J., Herrera, R., Holmberg S., Eisaiaason P. & Wessels B. (1999). *Policy Representation in Western Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Pitkin, H. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Plasser, F. & Plasser, G. (2002). *Global political campaigning*. London: Praeger.
- Rokkan, S. (1970). *Citizens, Elections, Parties*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SSB (2014). Befolkningens utdanningsnivå, 1. oktober 2013. Tilgjengelig fra <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv/aar/2014-06-19>
- Thomassen, J. (1994). Empirical research into political representation: Failing democracy or failing models? I M.K. Jennings & T.E. Mann (red.) *Elections at Home and Abroad*. Michigan: Michigan University Press.
- van Biezen, I., P. Mair & Poguntke, T. (2012). Going, going, ... gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research* 51(1), 24–56.
- Valen, H. & Katz., D (1964). *Political parties in Norway*. Oslo: Universitetsforlaget
- Valen, H. (1966). Den sosiale og politiske bakgrunn for rekrutteringen av det politiske lederskap. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2, 175-98.
- Valen, H. (1981). *Valg og politikk. Et samfunn i endring*. Oslo: NKS-forlaget
- Valen, H., Narud, H.M. & Skare, A. (2002). Norway: party dominance and decentralized decision-making. I H.M. Narud, M.N. Pedersen & H. Valen (red.). *Party Sovereignty and Citizen Control*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Aardal, B., Krogstad, A. & Narud, H.M. (red.). (2004). *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aardal, B. & Bergh, J. (red.). (2015). *Valg og velgere. En studie av stortingsvalget 2013*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Aardal, B. (red.). (2007). *Norske velgere*. Oslo: N.W. Damm & Søn

Appendiks

Tabell A1 Topp 3 listeplasser, fordelt på kjønn. Prosent

	Mann	Kvinne	N
1. plass	67,2	32,8	61
2. plass	44,1	55,9	68
3. plass	57,7	42,3	71

Tabell A2 Kandidatundersøkelsen: Oppfatning av velgeres plassering

Spørsmål: «I politikken snakkes det iblant om venstresiden og høyresiden. Hvor vil du plassere deg selv, ditt eget parti, og ditt partis velgere på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr venstresiden og 10 betyr høyresiden? Ditt partis velgere»

Partitilhørighet	Gjennomsnitt	N	Std. avvik
1,00 Rødt	1,80	80	0,892
2,00 SV	3,07	130	1,129
3,00 Ap	4,57	124	1,211
4,00 SP	6,14	84	0,697
5,00 KrF	6,81	104	1,015
6,00 V	6,44	114	1,129
7,00 Høyre	8,41	95	1,125
8,00 FrP	8,81	63	1,564
9,00 MdG	5,10	105	1,400
Total	5,52	899	2,352

Tabell A3 Kandidatundersøkelsen: Kandidatenes plassering på høyre-venstre-aksen

Spørsmål: «I politikken snakkes det iblant om venstresiden og høyresiden. Hvor vil du plassere deg selv, ditt eget parti, og ditt partis velgere på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr venstresiden og 10 betyr høyresiden? Deg selv»

Partitilhørighet	Gjennomsnitt	N	Std. avvik
1,00 Rødt	1,49	80	0,857
2,00 SV	2,37	130	1,215
3,00 Ap	3,90	125	1,537
4,00 SP	5,82	84	1,224
5,00 KrF	6,41	103	1,530
6,00 V	6,57	115	1,440
7,00 Høyre	8,64	95	1,246
8,00 FrP	9,44	63	1,317
9,00 MdG	4,99	107	1,724
Total	5,29	902	2,731

Tabell A4 Valgundersøkelsen: Velgernes plassering på høyre-venstre-aksen

Spørsmål: «Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr venstresiden og 10 betyr høyresiden?»

Stemmegivning manntallskontrollert	Gjennomsnitt	N	Std. avvik
1,00 R	1,11	19	1,150
2,00 SV	2,61	67	1,154
3,00 AP	4,16	415	1,722
4,00 V	5,45	105	1,670
5,00 KrF	6,32	88	1,291
6,00 Sp	4,75	76	1,256
7,00 H	7,38	389	1,268
8,00 FrP	7,67	165	1,661
9,00 MdG	4,28	40	1,783
Total	5,66	1364	2,273

Tabell A5 Gjennomsnittlig plassering, standardavvik og N for holdningsspørsmål. Kandidatundersøkelsen og Valgundersøkelsen

		Miljøvern		Innvandring		Kristendomsund.		Utkant-Norge	
		Velger	Kandidat	V	K	V	K	V	K
R	Gj.snitt.	7,68	9	2,42	1,36	7,68	8,83	3,68	1,85
	N	19	80	19	80	19	79	19	80
	Std.avvik	2,286	1,79	2,50	1,51	3,54	2,23	2,02	1,89
SV	Gj.snitt.	7,6	9,23	4,06	2,56	6,88	8,04	4,09	2,2
	N	67	128	67	129	66	128	66	130
	Std.avvik	1,89	1,07	2,01	1,84	2,94	2,82	1,61	2,01
AP	Gj.snitt.	5,88	7	6,05	4,34	5,1	6,53	3,92	3,64
	N	420	124	422	125	421	124	418	125
	Std.avvik	1,99	2,12	2,23	1,74	3,65	3,31	1,97	2,21
V	Gj.snitt.	6,64	8,44	5,72	3,5	5,07	6,21	4,5	4,73
	N	106	116	105	116	106	115	106	116
	Std.avvik	1,87	1,70	1,86	2,48	3,57	3,31	2,07	2,74
KrF	Gj.snitt.	6,4	7,92	5,93	4,55	2,03	1,09	3,06	3,52
	N	89	104	89	104	89	104	88	104
	Std.avvik	1,82	1,57	2,12	2,03	2,59	2,17	2,17	2,40
Sp	Gj.snitt.	6,01	6,85	6,34	5,29	3,68	3,41	2,44	1,32
	N	80	84	80	85	79	85	79	85
	Std.avvik	1,94	2,23	2,02	2,06	3,10	2,85	1,92	1,33
H	Gj.snitt.	5,23	5,5158	7,31	5,76	4,6	4,06	4,58	5,59
	N	389	95	388	96	388	95	383	97
	Std.avvik	1,99	2,50	1,94	2,37	3,61	3,46	2,18	3,09
FrP	Gj.snitt.	4,81	2,90	8,5	9,20	4,78	3,15	4,1	5,82
	N	169	61	169	63	169	63	165	63
	Std.avvik	2,23	2,39	1,98	1,15	3,78	3,52	2,71	2,95
MdG	Gj.snitt.	8,02	9,34	5,29	3,39	6,12	7,34	3,44	3,31
	N	41	113	41	112	41	110	41	111
	Std.avvik	2,39	1,91	2,62	2,92	3,66	3,22	1,93	2,24
Total	Gj.snitt.	5,84	7,63	6,52	4,20	4,8	5,59	4,02	3,50
	N	1396	905	1396	910	1394	903	1381	911
	Std.avvik	2,16	2,59	2,38	2,79	3,66	3,85	2,20	2,73